

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

28E JAARGANG

13 OCTOBER 1943

No. 1427

COMMISSIE VAN REDACTIE:

*J. F. ten Doesschate; P. Lieftinck (tijdel. afwezig);
J. Tinbergen; H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;
M. F. J. Cool (Redacteur-Secretaris).*

H. W. Lambers — Adjunct-Secretaris.

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85 per jaar. Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het blad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.*

*Administratie: Nieuwe Binnenweg 175a, Rotterdam (C.).
Telefoon 38340.*

*Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor Museum-
park, Rotterdam (C.).*

*Advertenties voorpagina f 0,28 per mm. Andere pagina's
f 0,22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.*

INHOUD:

	Blz.
Bestaanszekerheid en sociale zekerheid door <i>M. F. J. Cool</i> en <i>H. W. Lambers</i>	290
De economische beteekenis der sociale verzekering door <i>Dr. Mr. L. P. van der Does</i>	291
Demografie als hulpwetenschap der sociale politiek door <i>Dr. F. A. G. Keesing</i>	293
Is oeconomische zekerheid, psychologisch gezien, wenschelijk? door <i>Prof. Dr. J. Waterink</i>	297
Een stem uit Denemarken door <i>S. Posthuma</i>	299
Sociale zekerheid door <i>G. de Bruyn</i>	302
Bevolkingsopbouw in eenige landen door <i>J. Willems</i>	304
Ontvangen boeken, brochures en statistieken.....	306

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Op de *geldmarkt* is de situatie in groote trekken onveranderd gebleven. Wel heeft de Agent van de Schatkist de afgifte van papier hervat — naar schatting zou de afgifte van papier sedert medio September niet veel minder dan 300 miljoen gulden hebben beloopt —, maar het totale beeld van de geldmarkt heeft daardoor niet de minste wijziging ondergaan. Immers, een groot deel van het uitgegeven schatkistpapier diende ter vervanging van vervallen papier, terwijl voor het overige de uitgaven van de Schatkist, die uit het provenu van uitgegeven promessen zijn gefinancierd, voor een belangrijk deel in de girale geldsfeer zijn gebleven.

Voorzover de biljettenomloop — al dan niet in verband met overheidsuitgaven — is toegenomen, is die mutatie weer ten deele gedekt door stijging van den buitenlandschen wisselvoorraad. Alleen begin October heeft — in overeenstemming trouwens met het verloop telkens per den eersten van de maand — geen aanwas van den buitenlandschen wisselvoorraad plaatsgevonden, terwijl toen de stijging van de chartale circulatie juist omvangrijk was. Het gevolg van dit feit was, dat in deze periode meer middelen aan de geldmarktdisponibiliteit zijn onttrokken dan daaraan werden toegevoegd.

Onder de heerschende omstandigheden, waarbij de beschikbaarheid de behoefte met verscheidene honderden miljoenen overtreft, kon dit echter op de geldmarkt zelve niet den minsten invloed hebben. Alleen is het „verkelooze” geldkapitaal met circa f 600 miljoen gedaald.

In dit licht bezien, is het begrijpelijk, dat de markttarieven uiterst laag blijven en verre achterblijven bij die, waarop de Agent papier afgeeft. Voor drie-maands papier geldt $\frac{1}{2}$ à $\frac{9}{16}$ %. Voor jaars-papier $1\frac{1}{16}$ %. Over de geheele linie liggen alle termijnen in de markt ruim 1% beneden de tarieven van den Agent. De omzetten zijn daarbij uitermate gering, omdat, hoewel de vraag praktisch ongelimiteerd is, het aanbod sporadisch kan worden genoemd.

Het tempo van de afwikkeling der ingeleverde 1.000 en 500 gulden-biljetten is in de laatste weken weer uiterst traag geweest; het saldo der „speciale rekening” onderging nauwelijks eenige wijziging. Verdere afwikkeling van dien post zou waarschijnlijk de ruimte op de markt weer doen toenemen, wanneer althans de ervaringen, op dit punt opgedaan, daarvoor een aanwijzing kunnen zijn.

De *obligatiemarkt* heeft in de verslagperiode per saldo een vaste tendens vertoond, al werd deze beweging af en toe doorbroken door tijdelijke reacties. De nieuwe $3\frac{1}{2}$ % leening is opgelopen tot 98%. Een oogenblik werd een hoogste punt bereikt van $98\frac{1}{16}$ %; daarna zakte de koers in tot $97\frac{1}{2}$, om daarna weer in herstel te gaan. De overige Staatsleeningen volgden de fluctuaties, hoewel iets trager. Na het jongste herstel is bijvoorbeeld de marge tusschen de gestaffelde leening van 1938 en de nieuwe $3\frac{1}{2}$ % leening weer gestegen tot $\frac{7}{8}$ %, die tusschen de 3% leening 1937 en de nieuwe leening tot bijna $4\frac{1}{2}$ %. Desondanks blijven de beide genoemde leeningen nog belangrijk overschat in vergelijking tot de $3\frac{1}{2}$ % leeningen. Ten tijde van ons vorig overzicht waren de $3\frac{1}{2}$ % leeningen de hoogst rendeende Staatspapieren. Sinds de stijging van het koerspeil is echter de 4% leening 1940 II (zonder belastingfaciliteit) de hoogst rendeende, zij het, dat het verschil met het rendement der $3\frac{1}{2}$ % leeningen zeer gering is.

BESTAANSZEKERHEID EN SOCIALE ZEKERHEID.

„De liefdadigheid geeft dus geen zekerheid. En juist deze zekerheid geven behoort tot de roeping van den Staat". Aldus het betoog van onze dagen, zooals wij het vonden weergegeven in een zinsnede uit een artikel in „De Economist" van 1889¹⁾.

Houdt dit in, dat er geen sprake is van een „modern" probleem van sociale zekerheid, zooals het geheel der vraagstukken, dat met de bestaanszekerheid samenhangt, thans veelal met voorliefde wordt genoemd? Zijn de economen weer eens bezig aan een oud probleem een nieuwen naam te geven? Indien dit zoo ware, dan mag in de eerste plaats worden opgemerkt, dat de nieuwe naam wetenschappelijk geen succes schijnt. „Es ist zu beobachten, dass das Wort „sozial" in diesem Zusammenhang kaum einen klaren Sinn hat", merkt Prof. Cassel nuchter op²⁾.

De huidige term sociale zekerheid is geen nieuw naamwoord op een oude straat. Het moderne begrip heeft een eigen trek; het kenmerkende is juist, dat het een synthese beoogt van beide zekerheden: de sociale, de handhaving van den mensch als zichzelf respecteerend en gerespecteerd lid der maatschappij, en de economische, het verschaffen van de werkzaamheden en de middelen, die voor de handhaving van het bestaan noodig zijn.

In de oude zinsnede, welke wij aan het hoofd van dit artikel plaatsten, heerscht nog een andere geest. Daar wordt de Staat gezien als de geroepen plaatsvervanger en aanvuller der, particuliere, liefdadigheid. En het woord „liefdadigheid" roept reeds op, wat hier moet worden verzekerd. De voorziening met de noodzakelijke middelen van levensonderhoud, de vrijwaring tegen den ergsten nood. Dit stadium is de moderne zekerheids-gedachte gepasseerd. In de West-Europesche Staten is het peil der sociale voorzieningen wel zoo ver opgevoerd in den loop der twintigste eeuw, dat een gemis aan de eerste levensbehoeften voor de massa der bevolking had opgehouden een dagelijks gevoelde dreiging te zijn. Zoozeer was het peil der materiele productie opgevoerd, dat de gemeenschap zich kon veroorloven, diegenen, welke zij geen deel aan de productie kon geven, althans een zeer bescheiden deel van de opbrengst toe te staan. En zoover was ook de gedachte van den gemeenschapsplicht, sedert het laatste kwart der negentiende eeuw vooral, gegroeid, dat het verschaffen van dat aandeel als een plicht werd gevoeld en veelal als zoodanig begrepen.

Maar terwijl verdere ontwikkeling van het begrip der fysieke bestaanszekerheid langzamerhand algemeene erkenning begon te vinden, hadden verder denkenden reeds ontwaard, dat deze *garantie-van-brôod in noodgevallen* alleen nog niet de schepping van een bij de moderne economische mogelijkheden passende zekerheid beteekende. Diegene, die niet uit eigen kracht zich kon vrijwaren tegen de gevolgen van werkingen van het economisch proces, welke hem de bestaansmogelijkheden konden ontrooven, zou toch tegen deze gevolgen moeten worden beschermd. Zoo werden in vele landen de maatregelen ter voorziening in het levensonderhoud bij ziekte of ongeval en invaliditeit of ouderdom, aangevuld met een stelsel van werkloosheidsverzekering en van steunverleening bij werkloosheid. Doch met de veelvuldige toepassing dezer maatregelen, die noodzakelijk werd door de moeilijkheden in het economisch leven in de jaren na 1918, groeide wederom het inzicht. Het kon geen bevredigend stelsel heeten, dat zich er mee

¹⁾ „Armenwetgeving", „De Economist" 1889, pag. 131.

²⁾ Prof. G. Cassel, „Die wirtschaftliche Grundlage sozialer Sicherheit" in het Kwartalbericht der „Skandinaviska Banken", April 1943, pag. 33. Wat zou sociale zekerheid, naar den letter genomen, kunnen beteekenen? Garantie van de maatschappelijke positie? Dit heeft in het taalgebruik een dubbelen zin: de plaats op den maatschappij ladder en de economische en financiële baten, welke uit die plaats voortvloeien. Welke van de beide mogelijkheden, die de term sociale zekerheid zou kunnen inhouden, wordt bedoeld?

tevreden stelde een vrij aanzienlijk aantal staatsburgers op de grens der economische en sociale mogelijkheden in het leven te doen blijven. Maar ook het inzicht ontwikkelde zich, dat voor de volledige ontplooiing van het leven meer noodig was dan het standhouden bij de garantie van een bestaansgrens. Niet alleen het bezit van middelen tot levensonderhoud leidt tot tevredenheid; ook de wijze, waarop deze worden verkregen, is, zeker op den duur, een factor van belang bij de bepaling van de voldoening, die wordt verkregen. Ook de mogelijkheid om het nageslacht een ontwikkeling naar aard en aanleg te geven, zoodat ieder in de gelegenheid zou zijn een passende plaats in het economisch leven te verwerven, won aan beteekenis. Al deze desiderata, gezien zoowel van het standpunt van het betrokken individu als ook met het oog op de bijdrage, die elk individu zodoende zou kunnen leveren aan de gemeenschap. En zoo ontstond de synthese, waarop wij zoo juist doelden. Voor degenen, die thans plannen ontwikkelen tot sociale zekerheid, is niet alleen het gegarandeerde inkomen van belang, doch ook het verschaffen van een bevredigende maatschappelijke functie, waardoor dit inkomen door het werk van den inkomentrekker zelf kan worden verkregen.

Voor wien den gang van zaken in economieën in breeder verband beziet, vertoont zich hier een verrassende parallelisme in de ontwikkeling der theoretische economie en der economische orde. Werd in de laatste het accent van het staatsingrijpen in den loop der jaren reeds meer verlegd van het fysieke minimum aan veiligheid en onderhoud op het verschaffen van breeder tegemoetkoming, thans gaat de bedoeling van den eisch der sociale zekerheid juist in de diepte: het verzekeren van een bestaan, dat den mensch werk en kans op ontplooiing biedt. Zoo ook in de theoretische economie ten aanzien van het welvaartsbegrip. Terwijl de schrijvers aan het einde van de 19de eeuw de welvaart steeds definieeren als een bezit aan stoffelijke goederen, welk begrip geleidelijk zoo wordt uitgebreid, dat ook de verleening van immateriele diensten als welvaartverhoogend wordt erkend, wordt thans door vooraanstaande economen de stelling verdedigd, dat men een ruimer welvaartsbegrip als uitgangspunt der economische problematiek moet aanvaarden: dat in het welvaartsbegrip plaats moet worden ingeruimd aan factoren als de regelmaat, en de aard van het werk, de arbeidsvreugde, de mogelijkheid tot vooruitgang en het besef een lid der samenleving te zijn.

* * *

Het is goed een ontwikkeling te schetsen, beter nog een eisch van maatschappelijke vooruitgang te stellen. Doch, om te spreken met Vondels Lucifer: „Wat baat een naam met licht geschreven?" Drie taken wachten op vervulling. Ten eerste de concretiseering van de eischen der sociale zekerheid. Ten tweede het afleiden van de consequenties, welke voor de organisatie van het economisch leven uit het vervullen dezer eischen zouden voortvloeien. Ten derde de toetsing van eischen en consequenties aan de economische, technische en psychologische mogelijkheden. Drie taken, waarschijnlijk in een opklimmende reeks van zwaarte. Bestaat er een redelijke kans, dat deze taken zullen kunnen worden vervuld? Het antwoord hierop zal sterk afhangen van persoonlijke gezindheid. Doch twee punten, welke kunnen strekken tot het doen overhellen naar een bevestigend antwoord op deze vraag, willen wij naar voren brengen. Het voorlaamste is wellicht de dringendheid van het aan de orde gestelde probleem.

De noodzakelijkheid tot handelen zal de concretiseering der voorstellen vergen: men kan, waarschijnlijk, zelfs verder gaan en stellen, dat, ook al zou men alle consequenties nog niet kunnen overzien, toch althans aan een deel der van het gezichtspunt der sociale zekerheid gestelde eischen een begin van uitvoering zal worden gegeven.

Dit maakt het probleem dermate urgent, dat de onderzoekers zich met deze problemen zullen moeten bezighouden, en juist deze noodzaak der diepe belangstelling zal de kans op vruchtbaar onderzoek vergroten. Daarbij komt iets anders. De even naar voren gebrachte samenhang tusschen de ontwikkeling der theoretische economie en de bewegingen in het maatschappelijk leven bevestigt, dat de huidige generatie der leidende economen niet buiten het leven staat, doch dat vormgeving der wetenschap en maatschappelijke problemen ten nauwste samenhangen. Dit wettigt, althans naar onze meening, de hoop, dat de economische wetenschap thans in alle kracht van haar op lange ervaring gegronde denkstelsel zal kunnen bijdragen tot de vervulling van haar maatschappelijke taak.

Nog is, hoewel de eisch tot bezinning werd gesteld, niet naar voren gekomen, welke problemen zich bij het nastreven van de sociale zekerheid zullen voordoen. En het opsommen dezer problemen ware ook een ondankbare taak. Immers, nog slechts aarzelend is geformuleerd, wat onder sociale zekerheid moet worden verstaan. Maar verstaan wij eronder, wat in de artikelen van Drs. S. Posthuma en Drs. G. de Bruyn van gezaghebbende buitenlandsche zijde als essentieel wordt vermeld, dan blijkt wel, dat de problemen der tweede en derde taak, zooals wij die zoo juist formuleerden, talloze zijn. Talloze, en niet alleen economische. Maar in dit tijdschrift zijn het toch vooral de economische aspecten, welke de aandacht vragen. Daarom moet toch worden gepoogd te bepalen, waar economisch het hoofdprobleem ligt.

Hoe men deze zaken keert of wendt, het blijven vraagstukken van verdeling, van organisatie der verdeling van het maatschappelijk product, zoowel nationaal als internationaal. Immers, een groot deel van het levensonderhoud bestaat uit het consumeeren van goederen en diensten, die ongeveer gelijktijdig worden geproduceerd. Voorzover de garantie van minimum levensonderhoud dephalve beduidt het beschikbaar stellen van deze goederen en diensten mede aan hen, die op of omstreeks het consumptietijdstip niet zelve bijdragen tot het totstandkomen van het maatschappelijk product, is de kern van het vraagstuk derhalve het zoodanig verdeelen van dat maatschappelijk product, dat ook deze niet-werkers een redelijk geacht aandeel ontvangen. Dit is de kern van het probleem; dat men dit tracht op te lossen door aan deze menschen geld te doen toekomen is secundair en mag de aandacht niet afleiden van de hoofdzak. De geldzijde van het probleem is wel van beteekenis, met name moet in het oog worden gehouden, dat niet langs dezen weg een hoeveelheden koopkracht wordt geschapen, waartegenover geen evenredig aanbod van goederen en diensten staat, zoodat die geldcreatie inflatoir gaat werken. Voorts zal men niet als verzekering moeten behandelen, wat maatschappelijk gezien niet behoort tot het begrip verzekeren, dit is gezamenlijk dragen van de gevolgen van een onzeker gevaar of nadeel. Openbare oudendagsverzorging leent zich maatschappelijk niet voor behandeling als verzekering, de nagenoeg onoplosbare beleggingsproblemen van de gigantische sociale fondsen en hun storenden invloed op geld- en kapitaalmarkt nog buiten beschouwing gelaten. Oudendagsverzorging vertoont ook geen seizoens- en nauwelijks conjunctureelen invloed. Werkloosheids-, ziekte-, ongevalverzorging echter wel, zij vertoonen veelal cycli, ze zijn dus telkens voor dergelijke perioden vaststelbaar, leenen zich dus voor calculatie en daardoor voor behandeling door middel van verzekering. Dit geschiedde dan ook en liefst zoo, dat de prijs van deze verzekeringsmaatregelen terecht komt in den kostprijs van de producten. Immers, dat heeft tweemaal uitwerking. Ten eerste, dat de kosten van de sociale verzorging via den kostprijs worden afgewenteld op den verbruiker en dus, voorzover het exportproducten betreft, ook op den buitenlandschen ver-

bruiker. De prijs van het eigen exportproduct zal hierdoor ook juist zijn dan wanneer de kosten van deze sociale maatregelen uit de winsten en inkomens zouden worden bestreden. Maar ten tweede, dat hierdoor, gebonden als de heffing zou zijn aan het loon en dus aan den actieven arbeid, de totale last op het bedrijfsleven in een periode van volledige bezetting hooger zal zijn dan in een periode van tijdelijke slapte en daardoor winstdrukkend in de eerste periode zal werken, terwijl de druk in de tweede periode geringer zou zijn. De gunstige gevolgen hiervan uit een oogpunt van demping van mogelijke conjunctuurgolven behoeft geen nader betoog.

* *

Zoo vaag en schematisch moet de aanduiding der economische problemen nog blijven. En naast deze rijzen dan nog de vele uit andere aspecten van het maatschappelijk bestel. Want niet alleen zal het er om gaan, om het oudere deel der bevolking — en hoe groot zal dit op een gegeven oogenblik worden — een redelijk bestaan te gunnen, zonder dat het verder aan het arbeidsproces deelneemt, maar ook zal de vraag moeten worden beantwoord, hoe zoo vele personen, welke veelal nog lust tot arbeid zullen bezitten, een, eveneens waardige, vulling van hun tijd zullen moeten vinden. Niet alleen zal het vraagstuk van de financieele regeling der verplichtingen moeten worden opgelost, zoodanig, dat de reële voorziening aan de beloften voldoet, doch ook zal het vraagstuk moeten worden gezien, in hoeverre de stimulans tot krachtig bijdragen aan het voorzieningsproces zal blijven bestaan, als een gevoel van gewaarborgd zijn het eigen zorgen voor het voortbestaan in perioden van economische inactiviteit zal opvolgen. Onmiddellijk rijst een andere vraag: zullen de technische middelen aanwezig zijn om vooruitgang te waarborgen, ook al zou de arbeidsintensiteit verminderen, bijv. door de verminderde stimulans tot arbeiden tengevolge van geborgen zijn? Kan men werk garandeeren en tegelijk den werknemer een persoonlijke vrijheid van beroepskeuze laten behouden? En hoeveel is er van dit alles al verwezenlijkt?

Een reeks van vragen, welke aan de orde te stellen hier slechts onze taak was. In dit nummer der „E.-S.B”, en door plaatsgebrek gedwongen, verspreid over een aantal volgende nummers, zullen verschillende schrijvers afzonderlijke aspecten der hier aangeroerde problemen behandelen. Het zal daarbij blijken, dat een beslissend woord nog op vrijwel geen gebied kon worden gesproken. Wanneer het oogenblik zal zijn gekomen, dat de oorlogseconomie in een vredeconomie kan worden omgezet, zijn deze problemen meteen aanwezig. Zooveel te meer klemt het echter reeds thans deze problemen aan de orde te stellen, opdat de situatie niet zal ontstaan, welke Milton aldus schildert in het tweede boek van *Paradise Lost*:

„for while they sit contriving, shall the rest....
..... that longing wait
the signal to ascend, sit ling'ring here?”

M. C.
H. W. L.

DE ECONOMISCHE BETEKENIS DER SOCIALE VERZEKERING.

Inleiding.

Op onze sociale verzekering, welke nog niet lang geleden één der beste van Europa werd genoemd, kunnen wij met recht trotsch zijn. Weliswaar valt speciaal uit organisatorisch oogpunt veel te verbeteren en mist ons systeem van sociale verzekering tengevolge van politieken strijd en parlementaire actie eenheid¹⁾, doch dit neemt niet weg, dat de financieele hulp en geneeskundige be-

¹⁾ J. P. W. Viljoen, „Die vorm van uitvoering van ongevalverzekering vir Suid-Afrika”, 1941, blz. 86; P. A. Diepenhorst, „Voorlezingen over de Economie”, 1929, dl. IV, blz. 59.

handeling in het algemeen zeer bevredigend mogen worden genoemd. Hoewel de literatuur over de sociale verzekering een bibliotheek vult, werd aan de economische betekenis van dit instituut betrekkelijk weinig aandacht besteed. Hiermede doelen wij niet op het vraagstuk van de belegging, de fondsvorming, het omslagstelsel; daarover bestaan evenveel verhandelingen als er geleerde schrijvers zijn. Evenmin zullen wij in dit verband onder de economische betekenis van de sociale verzekering het belang van de fondsvorming voor de kapitaalmarkt verstaan²⁾.

Wij willen slechts trachten na te gaan, wat de Nederlandsche sociale verzekering den arbeiders verstrekt. Voorts willen wij pogen exact vast te stellen, welke lasten dit instituut op het geheele bedrijfsleven legt, terwijl daarnaast het vraagstuk der administratiekosten zal moeten worden bezien.

Het blijkt, dat een veelheid en verscheidenheid van statistische gegevens ter beschikking staat; de jaarverslagen, de wiskundige balansen der uitvoeringsorganen, de bedrijfsrekeningen en gedenkboeken bevatten tot dit doel een schat van gegevens. Deze zijn echter nog nimmer, van dit oogpunt uit, grondig onderzocht, hoewel een dergelijke bewerking, gezien het belang van dit onderwerp voor de gemeenschap, wel gewenscht ware. Ons baseerend op deze en andere gegevens, hebben wij daarom een onderzoek naar de economische betekenis der sociale verzekering ingesteld, waarvan de resultaten in een publicatie in de reeks van het Nederlandsch Economisch Instituut eerlang het licht zullen zien.

Het nadeel der genoemde bronnenpublicaties is echter, dat zij steeds enkele jaren achter de feiten aanloopen. Recente gegevens zijn slechts moeilijk te verkrijgen en juist deze recente gegevens zijn voor den huidige beschouwer het meest relevant. Wij hebben ons daarom voorberooft een aantal ramingen te maken omtrent uitkeeringen en premiebijdragen der sociale verzekering in het jaar 1942. Nu de „Economisch-Statistische Berichten” een reeks artikelen wijdt aan het onderwerp „sociale voorzieningen en economische zekerheid”, leek het van belang om, vooruitlopend op de meer uitgebreide publicatie, een aantal gegevens bekend te maken, waardoor het mogelijk wordt de orde van grootte van de betrokken bedragen te overzien.

Teneinde de wijze, waarop de totale cijfers zijn berekend, te verduidelijken, doen wij een kort overzicht van de thans bestaande sociale verzekeringen en van eerder ondernomen incidenteele schattingspogingen voorafgaan.

Eenige vroegere cijfers.

Zoals wij reeds opmerkten, zijn wij niet rijk bedeed met onderzoekingen op het door ons te behandelen gebied. In het jaar 1937³⁾ berekende Mr. Slotemaker, dat de „arbeiders op grond van de wettelijke maatregelen ruim 100 miljoen gulden per jaar aan geldelijke uitkeeringen op grond van de wetten ontvingen”. De totale kosten voor de industriële Ongevallenwet bedroegen 20 miljoen gulden per jaar, die van de Land- en Tuinbouwongevallenwet 1922 en van de Zee-Ongevallenwet 1919 tezamen ongeveer 3 miljoen gulden per jaar. De uitkeeringen op grond van de Invaliditeitswet beliepen op 1 Januari 1937 ruim 37,5 miljoen gulden. In 1934 keerde men op grond van de Ziektewet 20 miljoen gulden uit, daarenvens betaalden de eigen-risicodragers een bedrag van 1 miljoen gulden aan loon door⁴⁾.

Wittert van Hoogland becijferde, dat in 1938 door Ongevallenwet, Land- en Tuinbouwongevallenwet, In-

²⁾ Zie „Rapport van de Commissie van Onderzoek inzake het huidige systeem van belegging van de gelden der Rijksfondsen”, 1933. Prae-adviezen over „De economische betekenis van de fondsvorming bij de sociale verzekering”, 1930, dl. I, en II (Vereniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek).

³⁾ „Sociale lasten van het Nederlandsche bedrijfsleven” (I), in „De Nederlandsche Werkgever” van 29 Juli 1937, blz. 553 e. v.

⁴⁾ Zie „Mededeelingen”, 1937, blz. 235.

validiteits- en Ouderdomswet totaal 88,5 miljoen gulden werd uitgekeerd⁵⁾.

Ook Keesing geeft, in een enkele jaren geleden verschenen artikel, tal van belangwekkende, tevens niet gepubliceerde, statistische gegevens. Te betreuren valt, dat slechts enkele wetten werden behandeld⁶⁾.

In het laatste gedenkboek van de Rijksverzekering-bank wordt een grafische voorstelling gegeven, waaruit blijkt, dat in de jaren 1909, 1919, 1929 en 1939 de totale bedragen der uitbetalingen aan of ten behoeve van verzekerden en hun nagelaten betrekkingen respectievelijk 2, 25, 78 en 98 miljoen gulden bedroegen⁷⁾.

De sociale verzekeringen.

In de voorgaande paragraaf werden reeds enkele sociale verzekeringen met name genoemd. Overzichtelijkshalve laten wij hier de bestaande wetten nog even de revue passeeren.

Ongevallenwet (1901 en 1921).

Dit is de oudste van de Nederlandsche sociale verzekeringswetten. Aanvankelijk viel slechts een kleine groep bedrijven (zie artikel 1, 10, 11, 12 en 13 O.W. 1901)⁸⁾ onder de figuur van deze wet. In den loop der jaren is de kring der verzekerden echter zoodanig uitgebreid, dat het niet verzekerd zijn van een arbeider, die in een onderneming werkt, tot de uitzonderingen behoort. Bij deze wet moet worden opgemerkt, dat voor de groote ondernemingen de mogelijkheid bestaat, of het risico zelf te dragen of het risico over te dragen. Bij deze risico-dragers kan nauwelijks sprake zijn van het betalen van premie. Vandaar, dat wij het totale door verzekering-dragers ontvangen bedrag, bestemd voor dekking der uitgaven, niet kunnen vermelden:

Invaliditeits- en Ouderdomswet.

De werking van Invaliditeits- en Ouderdomswet in enkele woorden uiteen te zetten is geen gemakkelijke taak, daar deze wetten een veelheid van mogelijkheden bieden. De grond der Invaliditeitsverzekering is de optredende invaliditeit resp. ouderdom van den verzekerde. Voorwerp der verzekering is de uitkeering eener rente, hetzij aan den verzekerde zelve, hetzij, na zijn overlijden, aan de weduwe, op bepaalde voorwaarden, of (en) aan de daarvoor in de termen vallende weezen⁹⁾.

Terwijl de Invaliditeitswet in het algemeen de verplichte verzekering der loonarbeiders op het oog heeft¹⁰⁾, opent de Ouderdomswet voor personen, die, wat positie betreft, met loonarbeiders gelijk te stellen zijn, de mogelijkheid zich vrijwillig te verzekeren. In latere jaren is van het principe, dat slechts loonarbeiders zich konden verzekeren, afgeweken.

Ziektewet.

Eén der belangrijkste kortdurende verzekeringen is ongetwijfeld de Ziektewet. Psychologisch is deze wet zoo belangrijk, omdat schier iedere verzekerde, in geval van ziekte en dus frequenter dan met de Ongevallenwet, met deze sociale wet in aanraking komt. Gemiddeld deed zich in de periode van 1930—1937 één ziektegeval per jaar voor op drie arbeiders¹¹⁾. Vergeleken met Ongevallen- en Invaliditeitswet beschikken wij, wat deze wet betreft, niet over uitgebreid en goed bewerkt statistisch materiaal.

⁵⁾ E. B. F. F. Wittert van Hoogland, „De parlementaire geschiedenis der sociale verzekering”, dl. I, 1940, blz. VI.

⁶⁾ I. G. Keesing, „De betekenis der sociale verzekering in cijfers”, in „De Sociale Verzekeringsgids”, 1940, blz. 175 e. v.

⁷⁾ „Rijksverzekering-bank 1901—1941”, 1941, blz. 131.

⁸⁾ E. Fokker, „Ongevallenwet 1901”, 1901, eerste gedeelte, blz. 46—49.

⁹⁾ L. J. H. Eversen, „De grondslagen der sociale verzekering”, 1932, blz. 61.

¹⁰⁾ Zie H. W. Groeneveld, „De sociale verzekering”, in „Aalberse Gedenkboek”, 1926, blz. 65 e. v.

¹¹⁾ „Tien jaar Ziektewet 1930—1940”, blz. 124.

Hoewel verschillende pogingen zijn gedaan om tot een goede ziektestatistiek te komen, slaagden de uitvoeringsorganen daar nimmer in. Het is ons echter wel mogelijk geweest een totaal der uitkeeringen te ramen.

Het *Ziekenfondsenbesluit* is, zooals bekend, van zeer recenten datum. Wij kunnen hier o.i. met de vermelding, teneinde volledig te zijn, volstaan ¹²⁾.

Land- en Tuinbouwongevallenwet 1922.

Deze wet geeft overeenkomstige prestaties als de Ongevallenwet 1921. De artikelen 35—51 van de Landbouwongevallenwet komen overeen met de artikelen 4—27 der Ongevallenwet 1921 ¹³⁾.

Zee-ONGEVALLENWET.

Aanvankelijk opgezet als een voorloopige noodregeling, kreeg deze wettelijke regeling na het einde van den wereldoorlog als Zee-ONGEVALLENWET een meer permanent karakter. Hoewel deze wet een zuiver privaatrechtelijk karakter heeft, komen de prestaties in veel opzichten met die der Ongevallenwet overeen. De Zee-ONGEVALLENWET ¹⁴⁾ geeft recht op uitkeering, zolang de arbeidsongeschiktheid duurt, op grond van het feit, dat de scheepeling, die in dienst van het zeevaartuig door een ongeval is getroffen, zijn arbeidsgeschiktheid geheel of ten deele mist. De Zee-ONGEVALLENWET kent eveneens een uitkeering bij het totaal verlies der goederen door een ramp aan het zeevaartuig overkomen (artikel 2, lid 6, Z.O.W.).

Kinderbijslagwet.

Ook de Kinderbijslagwet is van vrij recenten datum, nl. van 23 Dec. 1939, S. no. 806. Hoewel betwist wordt, of hier inderdaad van een sociale „verzekering” sprake is, willen wij toch de uitkeeringen van de Kinderbijslagwet in onze beschouwing betrekken, daar deze wet zoowel in opzet als in systeem door den wetgever als sociale verzekering is beschouwd. De kring der verzekerden komt grotendeels overeen met dien der Ziektewet.

Voor het door ons te behandelen jaar heeft de arbeider, in wiens gezin meer dan twee kinderen beneden den leeftijd van 15 jaar zijn, voor elk kind, te rekenen van het derde kind af, dat den leeftijd van 15 jaar nog niet heeft bereikt, recht op kinderbijslag.

De uitgekeerde bedragen in 1942.

Voor het jaar 1942 hebben wij een bijzondere berekening gemaakt, teneinde het bedrag aan uitkeeringen door de sociale verzekering in dat jaar te kunnen bepalen. Op grond hiervan kwamen wij tot de slotsom, dat over 1942 op grond van verschillende wetten het volgende werd uitgekeerd:

<i>Wet</i>	<i>Uitgekeerd bedrag</i> (x f 1.000)
ONGEVALLENWET 1921	26.483
INVALIDITEITSWET	63.114
ZIEKENFONDSENBSLUIT	43.295
KINDERBIJSLAGWET	12.731
ZIEKTIEWET	43.105
OUDERDOMSWET	20.000
Land- en Tuinbouwongevallenwet	2.301

Voor de drie eerstgenoemde wetten beschikken wij over de officiële cijfers. De bedragen voor de uitkeeringen uit hoofde der vier laatste wetten zijn zeer voorzichtige ramingen. Voor de Ziektewet hadden wij de beschikking over de verslagen van 15 der voornaamste bedrijfsver-

¹²⁾ Zie W. Schuurmans Stekhoven, „Ziekenfondsoeconomie”, in „E.-S. B.” van 10 September 1941, en J. A. Berger, „Ziekenfondsenbesluit”, in „E.-S. B.” van 17 December 1941.

¹³⁾ Zie hierover: „Gedenkboek Vereniging De Centrale Landbouwonderlinge 1909—1934”, 1934.

¹⁴⁾ Zie A. Schilthuis, „Zee-ongevallen 1919”, 1938, blz. 13 e. v.

eenigingen, met een verzekerd loonbedrag, dat 40 % van de totale ziektewet-portefeuille bedroeg. Op grond van deze zeer voorzichtige raming komen wij dus tot een *totaal uitkeeringsbedrag voor 1942 van ruim 211 miljoen gulden* ¹⁵⁾.

Bij het beschouwen van deze cijfers zal de lezer begrijpen, waarom wij dit artikel aanvingen met de woorden: „Op onze sociale verzekering kunnen wij met recht trotsch zijn” ¹⁶⁾.

Dit mag ons echter niet weerhouden eveneens de aandacht te vragen voor de onvolmaaktheden en de schaduwzijden. Beschouwen wij de financieele gestie van het Invaliditeitsfonds, dan blijkt na oppervlakkige kennisneming, dat het fonds op den rand van een bankroet staat. Dit wordt niet veroorzaakt, doordat de werkgevers in gebreke zijn gebleven, doch is in hoofdzaak te wijten aan het feit, dat de Staat der Nederlanden, als gevolg van den niet zeer rooskleurigen financieelen toestand, zijn verplichtingen niet is nagekomen. Onze gewoonte getrouw, toonen wij dit wederom met cijfers aan. Uit het verslag van de Staatscommissie Verrijn Stuart blijkt, dat de totale Staatsverplichtingen ten opzichte van het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds in het jaar 1934 reeds meer dan 1.000 miljoen gulden bedroegen ¹⁷⁾.

Ook ten aanzien van de Ziektewet is de toestand niet opvekkend. Langs de geheele linie werd gedurende de laatste jaren, als gevolg van de slechte financieele uitkomsten, de premie voor de Ziektewet verhoogd. Laatstelijk gebeurde dit voor de werkgevers, die verzekerd zijn bij de Raden van Arbeid, bij Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Sociale Zaken d.d. 16 Sept. 1943 ¹⁸⁾, waarbij de premie van 1,7 % op 3 % van het verzekerd loon werd gebracht. Eveneens werd overgegaan tot verlaging der uitkeeringen ¹⁹⁾.

Ondanks deze schaduwzijden zal het den lezer uit de eenvoudige opsomming der bestaande verzekeringen en de hoogte der uitkeeringsbedragen in 1942 duidelijk geworden zijn, welk een belangrijk instituut de sociale verzekering voor het Nederlandsche volk is.

Tenslotte een enkele opmerking over een zijde der sociale verzekering, die in ons land steeds sterk de belangstelling heeft getrokken en aanleiding is geweest tot vele controversen, nl. de administratiekosten. Ook van een bespreking van dit punt zien wij in dit verband af. Slechts zij, om een vergelijking met het bedrag der uitkeeringen mogelijk te maken, een enkel cijfer genoemd. Over het jaar 1941 — de cijfers over 1942 staan niet ter beschikking — bedroeg het totaal der administratiekosten ruim 15 miljoen gulden.

L. P. VAN DER DOES.

¹⁵⁾ Zooals in het begin van het artikel vermeld, hopen wij uitvoerige verantwoording voor deze gegevens af te leggen in een binnenkort te verschijnen publicatie van het Nederlandsch Economisch Instituut.

¹⁶⁾ Ter vergelijking diene, dat de primaire bijdrage van de zeescheepvaart tot het nationale inkomen in 1938 ± 170 miljoen gulden bedroeg („E.-S.B.” van 4 November 1942, pag. 484).

¹⁷⁾ „Rapport van de Staatscommissie inzake de financiering van de Invaliditeits- en Ouderdomsverzekering”, 1940, blz. 28/29.

¹⁸⁾ Zie Staatscourant d.d. 28 September 1943, no. 188, blz. 7.

¹⁹⁾ „Verordeningenblad” 1943, aflevering 23, verordening no. 86. Zie voor het geheele vraagstuk mijn artikel „Kroniek der Sociale Verzekering” in het September/Octobernummer van „De Sociale Verzekeringsgids”.

DEMOGRAFIE ALS HULPWETENSCHAP DER SOCIALE POLITIEK.

Het is onmiskenbaar, dat omvang en samenstelling eener bevolking, alsmede de veranderingen, waaraan deze onderhevig zijn, in verschillende opzichten invloed uitoefenen op de economische omstandigheden van het gebied, dat die bevolking huisvest. Men kan echter niet zeggen, dat de details van deze betrekkingen door de economie in het algemeen diepgaand zijn geanalyseerd.

Tot niet al te lang geleden beperkte de theorie zich in dit opzicht tot weergave van de critiek op de bekende stellingen van Malthus. Afgezien van het feit, dat Malthus' uiteenzettingen omtrent de divergente ontwikkeling van bevolking en bestaansmiddelen in haar oorspronkelijken vorm geen verdedigers meer vinden, moet de wijze, waarop hij tusschen deze factoren een verband trachtte te construeeren, als veel te simplistisch worden beschouwd. Het begrip „overbevolking”, dat kennelijk aan de door Malthus geïnspireerde beschouwingen een meer concreten inhoud beoogt te verlenen, is vaag en in het geheel niet geschikt een ingewikkeld verband met stelligheid te karakteriseeren ¹⁾. Voor een bevredigende analyse van het verband tusschen bevolking en welvaart zijn aanzienlijk subtielere middelen vereischt; de pogingen om in dit opzicht tot meer steekhoudende resultaten te geraken, zijn van betrekkelijk jongen datum.

De vraag, op welke wijze het bevolkingsverloop meer in het bijzonder op de sociale politiek inwerkt, vormt van dit grootere complex een onderdeel. Bevolkingsomvang en samenstelling zijn gegevens, waarvan de sociale politiek uitgaat, en waarmede zij bij het ontwerpen van haar voorzieningen rekening houdt. Een scherpe grens tusschen economische en sociale politiek kan echter niet steeds worden getrokken, vermits de economische politiek mede uitgaat van sociale oogmerken en de sociale politiek gebruik maakt van economische middelen.

* * *

Zoolang de demografie zelve op laag peil stond, kon zij uiteraard voor andere wetenschappen niet van betekenis worden. Het is nog slechts ruim twintig jaren geleden, dat men hier te lande geneigd was de bevolking te beschouwen als een kapitaal op samengestelden interest. Vooral het feit, dat het natuurlijke aangroeiingspercentage der Nederlandsche bevolking gedurende een aantal jaren een stabiel verloop had vertoond, vormde de aanleiding tot ongemotiveerde extrapolaties, zoodanig, dat in allen ernst het schrikbeeld werd opgeworpen van een Nederlandsche bevolking, die omtrent het jaar 2020 zou zijn aangegroeid tot 27,5 miljoen zielen en een eeuw nadien zelfs tot 110 miljoen ²⁾. Inmiddels zijn de demografische extrapolatiemethoden aanzienlijk verfijnd en is de ongegrondheid van de genoemde schattingen duidelijk aangetoond.

Het feit, dat de demografie zich ontwikkelde, was echter niet voldoende. Het was tevens noodzakelijk, dat zij meer dan voorheen in verband werd gebracht met andere wetenschappen, die zich haar resultaten ten nutte zouden kunnen maken. Aanvankelijk werd inzicht in het toekomstige bevolkingsverloop slechts van belang geacht in verband met overwegingen van machtspolitiek. In Nederland is dit gezichtspunt nooit van betekenis geweest; in de eerste plaats omdat machtspolitieke factoren hier te lande geen opgeld deden, in de tweede plaats omdat Nederland, in tegenstelling tot bijv. Frankrijk, Duitschland en Engeland, zich niet bedreigd voelde door een bevolkingsvermindering, maar juist door een op economische gronden in het algemeen als onwenselijk beschouwde bevolkingstoename. In ieder geval werd de demografie omstreeks 20 jaar geleden niet beoefend als hulpwetenschap der economie. Karakteristiek is in dit opzicht het verschil tusschen de dissertatie van Wiebols ³⁾, verschenen in 1925, en die van Kloos ⁴⁾, gepubliceerd in 1939. De eerste behandelt het probleem van de toekomstige bevolkingsgrootte als een wetenschappelijk doel op zichzelf; laatstgenoemde daarentegen lanceert zijn des-

betreffende beschouwingen uitsluitend om daaraan rechtstreeks een aantal desiderata van economische politiek vast te knopen. Van 1939 dateert ook een poging van Harrod om te beredeneeren, op welke wijze het bevolkingsverloop een aantal economische verschijnselen, zooals sparen, investeeeren, werkloosheid e. d., zal beïnvloeden ⁵⁾.

De geleidelijke systematisering van de overheids-politiek op economisch en sociaal gebied zal ongetwijfeld nog meer nadruk leggen op de beteekenis van het demografische onderzoek. De bevolking in al haar diverse aspecten vormt een belangrijk gegeven voor iedere economische overheidspolitiek; naarmate de economische plannen op een langere periode betrekking hebben, zal de beteekenis van inzicht in de te verwachten bevolkingsontwikkeling grooter worden. Hetzelfde geldt, mutatis mutandis, voor de sociale politiek.

In dit verband moet niet uit het oog worden verloren, dat in de te verwachten na-oorlogsche organisatie de sociale politiek ten deele een andere taak zal hebben te vervullen dan vóór den oorlog. Het valt bijv. aan te nemen, dat het in een geleide maatschappij niet de taak der sociale politiek zal zijn de gevolgen van de werkloosheid te bestrijden, maar dat het veeleer aan de economische politiek zal worden opgedragen werkloosheid te voorkomen.

In bepaalde gevallen heeft men hier te lande reeds gepoogd aan den invloed der demografische factoren bij het opstellen van bepaalde programma's de vereischte eer te bewijzen. Het bekendste voorbeeld vormt de reeds genoemde dissertatie van Kloos, terwijl ook op meer beperkte schaal getracht werd de bevolkingsontwikkeling bij voorbaat te verdisconteeren ⁶⁾. Hierbij heeft men tot dusverre vooral aandacht geschonken aan langdurige investeringsprogramma's (gronduitgifte, stadsuitbreiding, ontginningen, woningbouw, verkeersoutillage, e. d.) met een vrij sterken socialen inslag.

Binnen het kader der bovenbedoelde programma's kan men nog twee gradaties onderscheiden. In de eerste plaats zullen er sectoren van overheidspolitiek zijn, waar de verwachte bevolkingsontwikkeling de causa movens vormt van het ingrijpen. In het nationale plan van Kloos is dit duidelijk het geval. Omdat in ons dichtbevolkte land een bepaalde bevolkingsbeweging voor waarschijnlijk wordt gehouden, moet de Overheid bij voorbaat haar maatregelen nemen. In de tweede plaats zullen er factoren van overheidspolitiek zijn, waar de verwachte bevolkingsontwikkeling een aanvullend gegeven vormt, waarmede de Overheid bij de opstelling van haar plannen tevens rekening houdt. Tot de laatste groep zal men in het algemeen de maatregelen van sociale politiek in engeren zin kunnen rekenen. Een programma van sociale voorzieningen zal onder alle omstandigheden noodzakelijk zijn; de desbetreffende plannen echter kunnen aan de hand van demografische inzichten nader worden gepreciseerd.

* * *

Tot welke resultaten geeft de demografische analyse aanleiding? Het kan worden vooropgesteld, dat iedere prognose omtrent verloop en samenstelling der bevolking berust op extrapolatie van in een bepaalde bevolking waargenomen ontwikkelingstendenties. Een zoodanige prognose veronderstelt een continu verloop en houdt derhalve geen rekening met calamiteiten; zij baseert zich voorts op natuurlijke factoren (vruchtbaarheid en sterftes-kansen) en laat dus migratie buiten beschouwing. De vraag is, volgens welke principes deze extrapolatie moet worden verricht.

¹⁾ Vgl. de brochure: „Is Nederland overbevolkt?“, Uitgave Nederlandsche Stichting voor Statistiek.

²⁾ C. A. Verrijn Stuart in „Economisch-Statistische Berichten” van 1 Juni 1921.

³⁾ G. A. H. Wiebols, „De toekomstige bevolkingsgrootte van Nederland”.

⁴⁾ W. B. Kloos, „Het nationaal plan”.

⁵⁾ R. F. Harrod, „Modern population trends”, The Manchester School, 1939, p. 17.

⁶⁾ Vgl. o.m. P. Bakker Schut, „De bevolkingsbeweging in Nederland en in het bijzonder te 's-Gravenhage”; H. G. v. Beusekom, „Een bouwprogramma voor den woningbouw”, in „Economisch-Statistische Berichten” van 18 Februari 1942.

Het werd reeds terloops geconstateerd, dat het natuurlijke aangroeiingspercentage als grondslag voor de berekening van het toekomstige bevolkingsverloop onbruikbaar is. Dit wordt veroorzaakt door de omstandigheid, dat de geboorte- en sterftcijfers, uitgedrukt in pro mille van de totale bevolking, geen rekening houden met het feit, dat verschillende bevolkingsgroepen op geheel uiteenlopende wijzen tot geboorte- en sterftfrequentie bijdragen.

De invloed van de leeftjdsverdeling op de geboorte- en sterftcijfers zou slechts afwezig zijn in het hypothetische geval, dat geboorte en sterfte zelf den leeftjdsopbouw niet wijzigden. Dit is de bevolkingsstructuur, waarop zich de economische theorie baseert, die uitgaat van het bestaan van een stationnaire toestand⁷⁾. Dit is tevens de bevolkingsstructuur, die door sommige demografen wordt vergeleken met den feitelijken leeftjdsopbouw, omdat aldus gemakkelijk bepaalde tendenties, die door den toevalligen leeftjdsopbouw worden gecamoufleerd, aan het licht worden gebracht⁸⁾. Op deze wijze immers vervangt men de voor de demografische prognose onbruikbare grootheden „nataliteit” en „mortaliteit” door de van den leeftjdsopbouw onafhankelijke factoren „vruchtbaarheid” en „sterfttekans”.

Het begrip „sterfttekans” is in de demografie reeds lang bekend en vormt het gegeven voor de na iedere volkstelling samen te stellen sterftetafels. Het begrip „vruchtbaarheid” daarentegen is van jongeren datum en is in de recente literatuur, in diverse opzichten gepreciseerd.

Voor de beantwoording van de vraag, in hoeverre de geboorten toereikend zijn om het bevolkingsaantal duurzaam op peil te houden, berekent men de „net reproduction rate”. Deze registreert in één kenmerkend getal, hoe de bevolking zich op den duur zal ontwikkelen. Is de netto vervangingsfactor kleiner dan 1, dan is uiteindelijk daling onvermijdelijk. Deze tendentie kan echter in feite aan het oog worden onttrokken door de omstandigheid, dat door stijging van den gemiddelden leeftijd der bevolking, al dan niet gepaard met daling van de sterfttekans, de nataliteit de mortaliteit voorloopig kan blijven overtreffen.

De reeds uitgesproken verwachting, dat de Nederlandsche bevolking vooralsnog zal voortgaan te stijgen, berust op het feit, dat de netto vervangingsfactor hier te lande nog steeds vrij aanzienlijk groter is dan 1. Dit is een uitzonderlijke positie, die ons land in West-Europa slechts deelt met den Ierschen Vrijstaat. De verdere tot voor kort vrij algemeene verwachting, dat deze stijging binnen afzienbaren tijd haar hoogtepunt zou bereiken, beruiste op de onderstelling, dat de vervangingsfactor ook hier te lande, onder invloed van dezelfde sociologische factoren, die deze daling in Frankrijk, Duitsland, Engeland, België, Zweden en elders reeds eerder bewerkstelligden, onder 1 zou dalen. In het licht van de ontwikkeling der laatste 7 à 8 jaren moet echter worden betwijfeld, of deze daling zich inderdaad binnen korten tijd zal voordoen.

Netto vervangingsfactor in Nederland

1930/31	1,25
1935	1,10
1936	1,14
1937	1,12
1938	1,16
1939	1,17
1940	1,18
1941	1,16
1942	-1,19 (voorloopige schatting)

⁷⁾ Vgl. A. C. Pigou, „The economics of Stationary States”, p. 17. „It follows that the structure of the (stationary) population in respect of age distribution must be such that the number at each age (n) exceeds the number at each age (n+1) in a definite proportion, i.e. by the proportion of those at age n that are due to die in a year”.

⁸⁾ Bijv. Wiebols, t.a.p. p. 40; H. W. Methorst, „Leeftijdspyramide, de spil van het bevolkingsvraagstuk”, en „Tijdschrift voor Sociale Geneskunde”, 1937, p. 155.

De netto vervangingsfactor houdt geen rekening met de sterfte van die bevolkingsgroepen, die niet of niet meer tot de vruchtbaarheid bijdragen. Op den duur beschouwd immers, kan een wijziging in de mortaliteit van deze categorieën het bevolkingsverloop niet veranderen. Dit brengt echter mede, dat de „net reproduction rate” voor prognose op den korten duur ontoereikend is. Hiertoe is analyse van vruchtbaarheid en sterfttekans beide vereischt.

Een aantal auteurs heeft getracht het toekomstige verloop der Nederlandsche bevolking aan de hand van soms uiteenlopende methodes te taxeren. Uiteraard kan in dit bestek omtrent de waarde der verschillende schattingen geen uitspraak worden gedaan. Het is echter belangwekkend de diverse cijfers in één tabel samen te voegen⁹⁾.

In miljoenen	Werkelijke bevolking	Wiebols 1925	't Hooft 1929	Bakker Schut 1933	Methorst 1937	Kloos 1939	
						Max.	Min.
1930	7,9	7,8	7,8	—	—	—	—
1935	8,4	—	—	—	—	—	—
1940	8,9	8,7	8,6	9,0	—	8,8	8,8
1950	—	9,5	9,1	9,8	—	9,5	9,4
1955	—	—	—	—	9,8	—	—
1960	—	10,4	9,3	10,3	—	10,1	9,6
1970	—	11,1	9,7	10,7	—	10,6	9,3
1975	—	—	—	—	10,4	—	—
1980	—	11,7	9,8	10,9	—	—	—
1990	—	12,2	9,8	11,1	—	—	—
2000	—	12,7	9,7	11,2	—	—	—

Uit de bovenstaande cijfers blijkt, dat de onderscheiden prognoses in sommige gevallen vrij aanzienlijk uiteenloopen. Ondanks de onderlinge verschillen bevatten zij echter een gemeenschappelijke kern. De conclusies, waaromtrent onder de prognostici weinig verschil van meening zal bestaan, kunnen als volgt worden samengevat.

(1) Op grond van den voorloopig nog doorwerkenden invloed van de in den loop der laatste decennia sterk verbeterde levenskansen zal de relatieve bezetting der hoogere leeftjdsgroepen toenemen.

(2) De sub (1) vermelde stijging van den gemiddelden levensduur heeft tijdelijk de mortaliteit sterk gedrukt, maar moet eertlang aanleiding geven tot een stijging van het sterftcijfer, vermits in de sterfte als het ware een vertraging is opgetreden, die echter onvermijdelijk zal worden ingehaald. Het Nederlandsche sterftcijfer, dat voor 1942 9,2 bedroeg, zou, indien het ongewijzigd kon worden gehandhaafd, op den duur overeenkomen met een gemiddelde levenslengte van meer dan 100 jaar. Wanneer de Nederlandsche bevolking de bovenvermelde „stationnaire” structuur bezat, zou het sterftcijfer bij de huidige sterfttekans op omstreeks 16 staan.

(3) Er bestond tot voor kort reden om aan te nemen, dat de vruchtbaarheid in Nederland in den loop der eerstvolgende decennia zou afnemen, evenals in alle andere West-Europeesche landen eerder is geschied. Wanneer de „net reproduction rate” binnen afzienbaren tijd onder de 1 zou dalen, zou ook de groei van de Nederlandsche bevolking eertlang tot staan komen. Zooals reeds werd opgemerkt, is dit vooruitzicht thans minder zeker, ofschoon moet worden afgewacht of de toenemende vruchtbaarheid der laatste jaren zich na den oorlog zal voortzetten.

(4) Uit de voorgaande conclusies volgt, dat de stijging van het bevolkingsaantal zich voorloopig, hoewel vertraagd, zal voortzetten, totdat, wellicht tegen het einde van de twintigste eeuw, een maximumpunt zal worden bereikt. Van de exacte verwachting omtrent het toekomstige verloop van sterfttekans en vruchtbaarheid hangt het af, of en wanneer dit verzadigingspunt zal worden bereikt, en op welk niveau.

⁹⁾ F. W. 't Hooft, „Het Bevolkingsvraagstuk”; alle overigen t.a.p.

(5) Uit het voorgaande kunnen tevens conclusies worden getrokken nopens den toekomstigen leeftijdsopbouw. Hierop wordt nog nader ingegaan.

Het kan worden opgemerkt, dat de conclusies (1) en (2) zekerheden representeren (althans in kwalitatieven zin), maar dat conclusie (3) een sterk speculatief element bevat. Zij berust op een waargenomen paralleliteit met andere landen, waarin de maatschappelijke omstandigheden op de Nederlandsche gelijken en op de extrapolatie van de ook in Nederland in het verleden waargenomen ontwikkeling. De „net reproduction rate” wordt echter bepaald door een samenstel van sociale, economische, ethische, religieuze, hygiënische en andere factoren, waaromtrent men bezwaarlijk kan generaliseeren. Men kan probeeren de oorzaken, die het verloop van den netto vervangingsfactor bepalen, afzonderlijk te onderzoeken, maar ook deze procedure verschaft geen garantie van grootere nauwkeurigheid. Na een bepaald stadium levert een voortgaande verfijning der prognose geen nuttig effect meer op: weliswaar wordt de methode subtieler, maar het aantal onzekere factoren, die stuk voor stuk moeten worden getaxeerd, wordt voortdurend grooter. Voorloopig kan men constateeren, dat de daling van de vruchtbaarheid langzamer verloopt dan enkele jaren geleden werd verwacht. Methorst Bijv. onderstelde in zijn prognose, dat de „net reproduction rate”, die in 1935 1,10 beliep, geleidelijk zou dalen tot 1,00 in 1945¹⁰⁾. De cijfers tot dusverre toonen reeds aan, dat van een geleidelijke daling in ieder geval geen sprake is, aangezien de factor voor alle jaren van 1936 tot en met 1942 *boven* de 1,10 heeft gelegen.

Uit het voorgaande blijkt tevens, dat men met ver voortgezette extrapolaties in het algemeen voorzichtigheid moet betrachten. Schattingsfouten, die reeds met betrekking tot de eerste jaren van de prognose worden gemaakt, hebben op het verdere getaxeerde verloop een toenemenden invloed. Methorst en Kloos beperken hun voorspellingen daarom tot 40, resp. 30 jaar. In het algemeen zal het voorts aanbeveling verdienen de taxatie van tijd tot tijd (bijv. iedere 10 jaar) te herzien.

Zooals reeds werd opgemerkt, kan men uit de combinatie van het geschatte verloop van vruchtbaarheid en sterftekansen, uitgaande van den leeftijdsopbouw, dien de bevolking op een bepaald moment bezit, de toekomstige leeftijdsverdeling rechtstreeks afleiden. De ontwikkeling van de leeftijdsstructuur verloopt gestadig in de richting van een versterking van de relatieve positie der hogere leeftijdsgroepen, voorloopig ten koste van de laagste leeftijdsgroepen. De toekomstige ontwikkeling ter zake wordt uiteraard mede bepaald door het verwachte verloop van de „net reproduction rate”¹¹⁾.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de ontwikkeling van de bevolkingssamenstelling naar leeftijdsgroepen gedurende de laatste eeuw, alsmede van de verwachte samenstelling volgens de prognose-Methorst. Zij demonstreert duidelijk de bedoelde verschuivingen¹¹⁾.

Indeeling der bevolking naar leeftijdsgroepen (%).

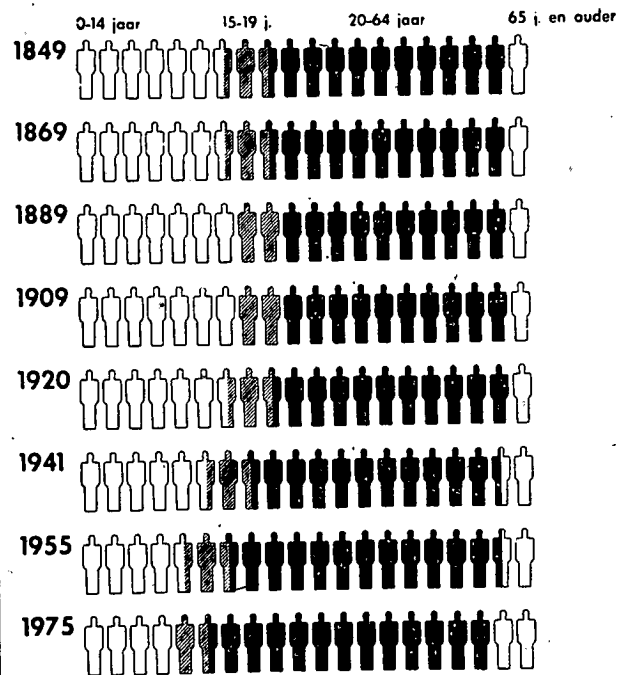
	1849	1869	1889	1909	1920	1941	1955	1975
0—14 jaar	33,4	33,3	35,3	34,6	32,6	27,7	23,1	20,1
15—19 „	9,3	9,2	9,4	9,5	9,8	9,1	7,9	6,9
20—64 „	52,6	52,0	49,3	49,8	51,7	56,1	60,7	61,5
65 jaar en ouder	4,7	5,5	6,0	6,1	5,9	7,1	8,3	11,5

Tot welke conclusies geeft het bovenstaande aanleiding? In de eerste plaats moet worden herinnerd aan de onderstellingen, die zonder uitzondering aan de geciteerde prognoses ten grondslag liggen, t.w. (1) voorspelling uitsluitend op grond van natuurlijke demografische factoren en (2) extrapolatie op basis van een continue voortzetting van in het verleden waargenomen ontwikkelings-

¹⁰⁾ Methorst, t.a.p., p. 158.

¹¹⁾ Vgl. over deze problemen het artikel van J. Willems uit dit nummer.

Indeeling der bevolking naar leeftijdsgroepen

Elk figuurtje stelt 5% der bevolking voor

Ned. Stichting voor Statistiek

tendenties. In concreto beteekent dit, dat men — uiteraard — geen rekening houdt met de mogelijkheid, dat de Nederlandsche bevolking alsnog in sterke mate door oorlogsgeweld zou worden getroffen, ofwel met de kans van emigratie op groote schaal. Het beteekent eveneens, dat men geen rekening houdt met de mogelijkheid, dat de continue ontwikkeling door den indirecten invloed van den oorlog ingrijpend zal worden gewijzigd. De voorspellingen, die onder alle omstandigheden een speculatief element bevatten, zijn in oorlogstijd dus dubbel onzeker.

Onder voorbehoud kan men dan het volgende vaststellen.

(1) De bevolking zal voorloopig (de eerste veertig jaren) blijven toenemen. In ons reeds dichtbevolkte land zal dit ongetwijfeld tot problemen aanleiding geven. De vraagstukken, die hieruit voortvloeien, zullen echter eerder door economische (orderings-) politiek moeten worden opgelost dan door sociale politiek, al zijn er natuurlijk aanrakingspunten (woningbouw). Aan de diverse aspecten van dit vraagstuk is ruimschoots aandacht besteed door Kloos.

(2) Het aandeel van de hogere leeftijdsgroepen in de bevolking zal toenemen. Dit is van belang voor de ouderdomsverzekering, aangezien een relatieve toeneming van de hogere leeftijdsgroepen een grooteren last legt op de productieve bevolking¹²⁾. Van een onrustbarende „Vergreisung” kan echter voorloopig niet worden gesproken. In de eerste plaats heeft de stijging van de levenskansen tot dusverre den gemiddelden leeftijd der Nederlandsche bevolking niet sterk beïnvloed, zulks op grond van de hoge vruchtbaarheid. In de tweede plaats gaat de relatieve stijging van de groep boven de 65 jaar hand in hand met een relatieve toeneming van de productieve groep van 20 tot en met 64 jaar. Wanneer men de relatieve stijging van de groep boven de 65 jaar niettemin als drukkend zou ervaren, zou men desgewenscht een belangrijke compensatie kunnen vinden in een kleine ver-

¹²⁾ Dit geldt ongeacht de vraag of ouderdomsverzekering wordt gefinancierd door fondsvorming of via het omslagstelsel. Een probleem, dat in dit verband echter niet kan worden aangesneden, is, of fondsvorming leidt tot versterkte investeringsactiviteit en daardoor tot een grooter maatschappelijk product.

hooging van den pensioengerechtigden leeftijd (bijv. tot 68 jaar).

(3) De te verwachten achteruitgang van de vruchtbaarheid zal leiden tot een relatieve daling van het percentage jeugdigen. Deze ontwikkeling is uiteraard van beteekenis met betrekking tot voorzieningen op het gebied van onderwijs, beroepsopleiding, e. d. De daling van de jongere leeftijdsgroepen vormt, voor de bevolking in haar geheel beschouwd, een tijdelijke compensatie voor de stijgende lasten der ouderdomsverzekering. Over de mate, waarin dit verschijnsel zich zal voordoen, bestaat onzekerheid.

(4) Verdere algemeene conclusies dringen zich nauwelijks op, al zal men bij het voorbereiden van sociale maatregelen in vele gevallen ad hoc met het bovenstaande rekening kunnen houden. Men denke in dit verband aan onderweest als kraamverzorging, kinderverzorging in den meest uitgebreiden zin (medische hulp, onderwijs), zorg voor ouden van dagen, e. d., vooral voor zoover het aankomt op het verrichten van investeringen. Een uitgesproken ongunstige ontwikkeling is in de eerste veertig jaar niet te verwachten. Verdergaande extrapolatie van de thans waar te nemen tendenties lijkt niet raadzaam.

Dr. F. A. G. KEESING.

IS OECONOMISCHE ZEKERHEID, PSYCHOLOGISCH GEZIEN, WENSCHELIJK?

„Toen de redactie van „Economisch-Statistische Berichten” mij uitnodigde tot het schrijven van dit artikel, stelde zij de vraag, of sociale zekerheid, psychologisch gezien, „misschien niet op een geheel verkeerde basis berust”. „Is het voor het maatschappelijk bestel wel wenschelijk, dat een gevoel van zekerheid wordt geschapen, of zal dit juist sterk vertragend op de ontwikkeling inwerken? Of anders gesteld: is de „angst voor het brood” een positieve factor in de economische ontwikkeling?”

Hiermede is een uitermate interessante en stellig ook uiterst belangrijke probleemstelling aangegeven. Immers, het kan niet worden ontkend, dat bepaalde omstandigheden, die in het leven een negatieve waarde schijnen te hebben, meermalen een positieve waarde blijken te vertegenwoordigen. De nood is menigmaal oorzaak geweest voor de schoonste triomfen. In tijden van druk openbaart zich dikwijls een volkskracht, zoo groot en zoo belangwekkend, dat men om dien nood het volk niet mag beklagen. Het oude spreekwoord, dat de „palmboom groeit in de verdrukking”, wordt herhaaldelijk, en naar het schijnt, terecht, aangehaald: Zoo gezien schijnt het dus van te voren wel vast te staan, dat de nood een positieve factor is in den algemeenen vooruitgang.

Maar nu is er ook een andere kant. Levensontplooiing is alleen daar mogelijk, waar het levende staat op eigen bodem, in eigen klimaat, in eigen sfeer. Deze levenswet geldt voor al wat levend is.

Daaruit zou dan volgen, dat het alleen dan juist is, dat het leven druk, of angst, of spanning noodig heeft om te gedijen, wanneer deze benauwing behoort tot de eigen sfeer, tot het eigen klimaat voor het leven. Vergeten wij toch niet, dat met historische voorbeelden, waaruit blijkt, dat de nood vruchten draagt voor het leven, tenslotte niets bewezen wordt omtrent datgene, wat behoort te zijn. Al zou ook de benauwing meermalen vruchten gedragen hebben en in dienst gestaan hebben van den vooruitgang, dan is daarmee nog niet gezegd, dat het nu zoo staat, dat voor den vooruitgang de benauwing noodzakelijk is, zoodat wij dus hier te doen zouden hebben met een levenswet. Het gaat er maar om: hoe doen wij het leven beantwoorden aan zijn eigen zin; het gaat om de vraag: wat behoort tot den *eigen aard* van het leven,

in casu van het sociale of oeconomische leven; immers, wanneer wij weten, wat tot de eigen geaardheid van deze levensgebieden behoort, dan kunnen wij bepalen, op welke wijze de vooruitgang op deze levensterreinen kan worden gediend.

Vooraf sta dus vast, dat wij bij de behandeling van het vraagstuk, dat aan de orde is, niets bewijzen met historische voorbeelden of met „frappante staaltjes”. Al behoort het ook tot het wezen van den nood, dat deze den mensch brengt tot grooter krachtontplooiing, daarom behoeft het nog niet te behooren tot het wezen van het zich ontlooiende leven, dat de nood er heerscht.

* * *

Het probleem, waarmee wij ons bezig houden, is uitermate veelomvattend. Immers, het sociale leven en het oeconomische leven zijn geen twee elkaar dekkende begrippen. Het is mogelijk, dat het oeconomische leven bloeit en zich ontwikkelt, terwijl een volk sociaal te gronde gaat; het omgekeerde is eveneens denkbaar. Toch is bij een vraagstuk als het onze, het oeconomische van het sociale nooit los te maken, noch ook het sociale van het oeconomische.

Maar noch in het één, noch in het andere kan de beslissing liggen voor het antwoord op de vraag, die in dit artikel aan de orde is. Het gaat hier in de eerste plaats om deze kwestie: werkt de nood, eventueel de angst voor het bestaan, bij den individueelen mensch, gunstig of ongunstig in op den oeconomischen en (daarmee toch ook) op den socialen vooruitgang?

Om deze vraag te beantwoorden, moeten wij ons bezig houden met de kwestie van den aard van het menschelijk zieleleven. Primair is de vraag, of vrij zijn van angst-, of wil men van noodgevoelens, den mensch aanzet tot grootere prestaties, dan wel of zulk een vrijheid hem brengt tot mindere prestaties. Voor wij deze kwestie uitvoeriger gaan bespreken, moeten wij even een paar begrippen scherper omschrijven. Het woord „angst” is dikwijls verkeerd gebruikt.

Angst is, psychologisch gezien, een toestand, waarin men verkeert van binnen uit, *zonder dat er een bepaald object* behoeft te zijn. Iemand heeft angstgevoelens, is angstig, en hij weet zelf niet waarom of waarvoor. Als er een *object* is, dan spreken wij van „vrees”. Iemand vrees ziek te zullen worden, hij vrees honger te moeten lijden. Nu kan er ook wel een psychische toestand van angst voor hongerlijden zijn, maar in dat geval groeit deze angst van binnen uit, zonder dat er een gegronde reden voor is. Deze laatste angst kan er zijn bij iemand, die overvloed heeft, maar die, min of meer ziekelijk, toch angstig is honger te moeten lijden. Vrees voor hongerlijden heeft haar grond in een objectieven toestand. Wij zullen dus in ons geval moeten vragen, of vrees een positief element is in den sociaal-oeconomischen vooruitgang. Nu is er naast angst en vrees nog een derde toestand, n. l. die van het *waakzaam zijn, om niet tot vrees te komen*. Als iemand een auto bestuurt, is hij een slecht bestuurder, wanneer hij angstig is; hij is ook een slecht bestuurder wanneer hij vreesachtig is; maar hij is ook een slecht bestuurder, wanneer hij zorgeloos is. De goede chauffeur is voortdurend in den toestand, waarin hij er *zorg* voor draagt, *van vrees vrij te blijven*. Dezen toestand zouden we kunnen noemen dien van de *waakzaamheid*. En deze waakzaamheid is absoluut noodzakelijk voor het goede chaufferen. Verslapt deze waakzaamheid, dan krijgt de chauffeur op een stillen weg misschien toch een ongeluk.

Wij hebben dus de drie begrippen: *angst, vrees en waakzaamheid*.

Waakzaamheid heeft met vrees iets te maken, is er aan verwant; het wil zeggen: oppassen, dat men geen vrees krijgt. Maar iemand, die op geen enkele wijze vrees kent, en eenvoudig niet weet, wat vrees is, zal ook de echte waakzaamheid niet kunnen begrijpen. Immers,

hij kent niet het karakter van het gevaar, want hij beleeft niet het vreesaanjagende element, dat in het gevaar zit. Daarom is beleving van waakzaamheid ook altijd verwant aan de beleving van de *mogelijkheid* van vrees.

* * *

Ten opzichte van den dagelijkschen arbeid nu, is er nog een ander probleem. Waarom arbeidt de mensch? *Uitsluitend* om in het leven te blijven? Indien dat zoo is bij iemand, dan arbeidt hij toch niet met heel zijn persoonlijkheid. De arbeid, die iemand met heel zijn persoonlijkheid verricht, is een stuk van hemzelf. Daarin ligt uitgedrukt, niet alleen zijn intellectuele overtuiging, maar ook zijn gevoelsleven, zijn streefleven, daarin is hij bezig *zichzelf* dagelijks tot uitdrukking te brengen. Dit beteekent, dat er in het verrichten van arbeid ook altijd het element ligt van het vreugdevol genieten in het werk; d. i. wat wij gewoonlijk noemen „arbeidsvreugde”.

Zonder deze vreugde in den arbeid, leeft de mensch niet in zijn eigen werk, is zijn werk geen uitdrukking van *innerlijk* leven. Zonder dat is het werk zelf dood en doodschouwd en onaangenaam en verbittert het op den duur den mensch, die den arbeid verricht, omdat hij in zijn werk niet vindt het leven en de levende blijdschap. Het werk wordt zijn vijand en hij gaat dit werk haten.

Dat hier weer een *ander vraagstuk* ligt, nl. dat van den „rechten man op de rechte plaats”, spreekt vanzelf, — maar dit is een *kwèstie apart*, waarop wij thans niet nader ingaan.

Het is de fout geweest in het denken van de laatste helft der vorige, en van de eerste decennia dezer eeuw, dat men steeds allerlei vraagstukken formuleerde met het „óf..... óf”. Men poneerde dan, dat de mensch werkte óf uit arbeidsvreugde óf uit „vrees” voor het missen van het dagelijksch brood. Deze beschouwing van het „óf..... óf” heeft zeer eenzijdig gewerkt op het denken over allerlei levensvragen, ook op het denken over het wezen van den arbeid. Het is levensverarming, wanneer men exclusief den zin van een handeling of van een gebeuren zoekt in één bepaalde zijde van het leven. De zinvolheid van het leven wordt eerst begrepen dáár, waar wij de veelzijdigheid van het leven erkennen en waar wij in onze levensbeschouwing het „én..... én” kunnen opnemen. De veelzijdigheden van het leven zijn met het leven zelf gegeven. Daar, waar het leven zichzelf is, vertoont het alle aspecten, die het krachtens zijn leven-zijn heeft.

En waar is nu het leven zichzelf? Daar, waar het vrij is om zichzelf te zijn.

Dat wil dus zeggen, dat in de *vrijheid van het leven* en in de *vrijheid van den arbeid* eerst de volle zin van het leven en van den arbeid tot zijn recht kan komen.

Maar *wat is vrijheid?*

* * *

Vrijheid is *niet*: „los zijn van *alle* banden”. Een visch is slechts vrij, wanneer hij in het water zwemt; hij is gebonden aan het water. Een vogel is slechts vrij, wanneer hij kan vliegen in de lucht; hij is gebonden aan de ruimte. Er zijn dus zekere banden, die behooren bij het wezen van den levenden individu. Zoodra wij dit bij het bespreken van het begrip „vrijheid” vergeten, komen wij op een dwaalspoor met de bepaling van het karakter van de ware vrijheid.

Slechts dan, wanneer de levende individu gebonden is door banden, die niet bij zijn wezen hooren, is hij onvrij. Een vogel, die geen ruimte tot zijn beschikking heeft, en een visch, die geen water tot zijn beschikking heeft, zijn, ook al laat ik hen beiden in hun doen en laten verder volkomen vrij, toch onvrij. Zij zijn juist vrij in de gebondenheid door die banden, die behooren tot hun wezen. Zoo staat het ook met den mensch. Er zijn vele banden, die niet behooren tot het wezen van de menschelijke

individualiteit, die niet behooren tot het eigenlijke mensch-zijn. Wanneer zulke banden den mensch binden, is hij onvrij. Maar er zijn andere banden, die bij zijn eigenlijke mensch-zijn behooren. Wanneer hij deze banden mist, is hij evenzeer onvrij, zooals de visch onvrij is buiten de gebondenheid aan het water. Zoo wordt bijv. de menschelijke individu gebonden aan bepaalde kleeding in verband met het klimaat, waarin hij leeft. Hij is evenzeer gebonden door zekere sociale banden. Het kind, dat zich ontijdig losmaakt van den band met de ouders, maakt zich niet vrij, maar maakt zich juist onvrij, omdat voor dit kind de band met de ouders een natuurlijk levensverband is, dat het noodig heeft, om zich vrij te kunnen ontwikkelen en ontplooiën. De meerderheid van de menschen is (gelukkig) gebonden door den zeer specialen band van de liefde met een individu van de andere sexe. Deze gebondenheid behoort tot het wezen van den mensch en alleen in deze gebondenheid kan hij waarlijk vrij zijn; alleen in deze gebondenheid kan hij zich volkomen uitleven. Er zijn enkele individuen, die ongeschikt zijn om lief te hebben. Voor hen beteekent de huwelijksband onvrijheid. Een huwelijksband met een individu van de andere sexe, die niet zich aansluit aan het wezen van den huwelijksgenoot, beteekent eveneens onvrijheid.

Zoo zien wij, dat *vrijheid* in zichzelf beteekent: *los zijn van de banden, die wezensvreemd zijn*, maar dat vrijheid tevens inhoudt: *aanvaarding van de banden, die bij het wezen hooren*.

* * *

Zoo komen wij vanzelf tot het antwoord op de vraag, waarover wij thans spreken. Het leven, ook het sociaal-oeconomische leven, kan zich slechts in vrijheid ontplooiën. Maar zoowel de individu als de groep heeft in deze vrijheid zekere banden noodig, nl. die banden, die behooren tot het wezenlijke van het individueele en het sociale bezig zijn in oeconomischen zin.

Eén van de eerste eischen der vrijheidsbeleving bij den arbeid is, dat de mensch zich *aan zijn arbeid gebonden* voelt. Indien iemand zegt, dat hij geen enkelen band voelt met zijn eigen arbeid, verricht hij dien arbeid zeker niet op de juiste wijze. De arbeid is dan geen stuk van zijn leven en hij ziet niet, dat zijn leven zin heeft door zijn arbeid.

Hoe komt nu deze gebondenheid aan den arbeid tot stand? Op deze vraag zal iemand misschien gemakkelijk antwoorden met te zeggen: „wel, door de arbeidsvreugde”. Hoe plausibel dit antwoord ook lijkt, toch is het slechts ten deele juist, en daarom in feite onjuist. Want deze arbeidsvreugde zou zonder meer geen garantie zijn, dat de arbeid van den betrokkene ook oeconomisch zin had, d.w.z. beteekenis had voor het oeconomisch proces, en dat de oeconomische vooruitgang erdoor zou worden gediend. Immers, indien iemand zich alleen maar laat leiden door de vraag, of hij vreugde heeft in zijn arbeid, is het zeer wel mogelijk, dat hij, door allerlei bijzonderheden in zijn werk een accent te geven, met het tijdselement zoo weinig rekent, dat zijn arbeid op den duur onproductief wordt in oeconomischen zin. Ik ken een jongeman, die met groote vreugde gewerkt heeft aan het maken van een scheepje in een flesch. Met een zekere trots vertelde hij, dat er aan dat werkstuk 500 uren besteed waren en dat hij nog nooit iets met zooveel vreugde gedaan had, als het maken van dat scheepje.

Door zulk een arbeidsvreugde wordt, zooals duidelijk is, het oconomisch leven niet gediend. Bovendien moeten wij niet vergeten, dat het begrip „arbeidsvreugde” veelszins zeer gecompliceerd is. Er zijn arbeiders, van wie men kan zeggen, dat zij werkelijk met vreugde arbeiden, maar deze arbeidsvreugde zou stellig belangrijk minder zijn, wanneer ze Vrijdagsavonds hun loonzakje niet zouden kunnen ontvangen. Bekende voorbeelden zijn ook die, waarbij een arbeider zijn arbeidsvreugde verliest, bijv. door den dood van zijn eenig kind. Dergelijke voorbeelden zijn dienstig om te laten zien, dat de arbeidsvreugde als

zoedanig, psychologisch beschouwd, uitermate gecompliceerd is. En nu bespreken we nog niet eens het feit, dat de arbeidsvreugde ook bijv. kan samenhangen met de sfeer in de fabriek, het karakter van den patroon, den omgang met collega's e. d.

De gebondenheid aan den arbeid komt feitelijk slechts daar tot stand, waar — en schrik nu niet lezers van de simpelheid van de opmerking — de mensch zich aan zijn arbeid gebonden kan voelen.

En waar kan de mensch zich nu aan zijn arbeid gebonden voelen? Daar, waar die arbeid past bij, en zich aanpast aan de totaliteit van zijn levensstructuur. En opnieuw komt de vraag: waar is dat nu het geval? — Wel, dat is daar het geval, waar al datgene, wat in den mensch in betrekking staat met zijn arbeid als individu en met zijn arbeid als sociaal wezen, harmonisch afgestemd is op zijn persoonsstructuur enerzijds en op zijn uiterlijke arbeidsomstandigheden anderzijds. De afstemming op de persoonsstructuur is een kwestie van innerlijke persoonsorganisatie, van eigen internen levensopbouw. Maar de afstemming op de uiterlijke arbeidsomstandigheden is een andere kwestie. Hier komt in de eerste plaats de vraag naar voren, of deze uiterlijke omstandigheden beantwoorden aan zijn innerlijke behoefte. En nu heeft de mensch, zooals hij gestructureerd is, onder alle omstandigheden behoefte aan het kunnen vinden van een *evenwichtstoestand*.

Over dezen evenwichtstoestand even iets uitvoeriger het volgende. Heel ons leven wordt praktisch getypeerd door de interne verhouding tusschen extremen. Het evenwicht bijv. tusschen breedheid en punctualiteit, tusschen zelfovergave en zelfbehoud, tusschen het leven naar binnen en het leven naar buiten. Iedere levens-eenzijdigheid brengt den mensch in een extreme levenshouding, die uiteindelijk het bestaan vernietigt. Daarom is ook het zoeken van „het één of het ander” als levensuitgangspunt, altijd uitgelopen op een fiasco. Wij spraken daarover boven reeds.

Het spreekt natuurlijk vanzelf, dat zuiver negatieve elementen, als bijv. het kwaad, de ontrouw, de oneerlijkheid e. d., niet als levensopbouwende elementen kunnen worden beschouwd, maar bijv. de nood is een wezenlijk en reëel element in het leven. Persoonlijke nood, nood van het gezin, nood van de familie, geestelijke nood, lichamelijke nood, enz., vormen werkelijke deelen van het levensbestaan. Dit besef van den nood doet de waakzaamheid, waarover wij boven schreven, groeien.

Nu kan echter dit besef van nood met de daaraan verbonden waakzaamheid niet het enkele uitgangspunt zijn voor de levensstructuur. Zou dat zoo zijn, dan zou toch weer het „óf..... óf” in het leven heerschen. Tegenover de levensnood staat de levensgenieting, de levensvreugde. Deze levensvreugde nu, in den arbeid uitgedrukt als arbeidsvreugde, is de andere pool. De mensch moet zijn werk kunnen zien in relatie met zijn smart en evenzeer in relatie met zijn blijdschap. Wanneer dat geschiedt, komt zijn leven in evenwicht.

.

Angst zonder meer is een persoonseigenschap, die geen beteekenis heeft voor de ontwikkeling van het sociale en het oeconomische leven en voor de ontwikkeling van den individu. *Vrees* zonder meer heeft nog een negatief karakter, maar *waakzaamheid*, die met de vrees verband houdt, is een positief element.

Zoo kunnen wij dus zeggen, dat de wezenlijke vooruitgang daar te zoeken is, waar er harmonie ontstaat tusschen waakzaamheid bij den arbeid en vreugde over den arbeid.

Daarom moet in iederen arbeid de spanning blijven tusschen de *arbeidsvreugde* (op zichzelf een buitengewoon belangrijk onderwerp, maar waarover wij thans niet spreken) en de *waakzaamheid*, en dan de waakzaamheid gedacht als boven omschreven.

Bij een *absolute* zekerheid (maar in welk oeconomisch systeem is zulk een absolute zekerheid te vinden?) zou de waakzaamheid uit den aard der zaak verslappen en zou dus op den duur de arbeidsstructuur zich niet meer aanpassen aan het wezen van het leven. Bij een houding, waar enkel waakzaamheid aanwezig moet zijn, zou op den duur de vrees gaan overwinnen en zou de arbeidsvreugde sterven.

Psychologisch gezien is derhalve de juiste oeconomische structuur die, waarbij waakzaamheid en arbeidsvreugde in innerlijke harmonie een eenheid vormen in de levensstructuur.

Dat wil dus zeggen, dat de zekerheid in het oeconomische leven voor den individueelen mensch relatief moet zijn; een zekerheid, die slechts conditioneel aanwezig is, maar waarvoor anderzijds toch ook alleen die conditie geldt, die niet méér vraagt dan stage waakzaamheid.

Conclusie.

Het streven naar oeconomische zekerheid voor den individu, zij nooit onbepert. Oeconomische zekerheid dient slechts den levensopbouw, zolang deze zekerheid een relatief karakter heeft en een bepaalden graad van waakzaamheid vereischt. De vereischte waakzaamheid is, hoewel misschien individueel eenigszins verscheiden, toch in het algemeen te omschrijven als niet zóó sterk, dat de waakzaamheid het karakter van vrees aanneemt, en anderzijds toch ook sterk genoeg, dat de waakzaamheid voortdurend in relatie met de arbeidsvreugde wordt beleefd, zóó, dat deze arbeidsvreugde zelf in de waakzaamheid een tegenhanger vindt, zonder nochtans door de waakzaamheid te worden bedreigd. Immers, wanneer dat laatste zou geschieden, zou de waakzaamheid zelf het karakter van de vrees weer gaan aannemen.

Hieruit volgt dus, dat de zekerheid voor hem, die werkt, relatief dient te zijn. Er dient een hem bekende, vaste correlatie te bestaan tusschen zijn zekerheid en de kwaliteit van zijn arbeid; maar dit alles in dien zin, dat deze correlatie geen vrees opwekt, maar slechts stage waakzaamheid vereischt.

In deze situatie ligt de voorwaarde voor den waren oeconomischen vooruitgang.

J. WATERINK.

EEN STEM UIT DENEMARKEN.

Nu de redactie der „Economisch-Statistische Berichten” een nummer wijdt aan de sociale verzekeringen en andere sociaal-politieke plannen, leek het mij interessant de aandacht te vestigen op een tweetal artikelen, die in het Deensche dagblad „Politiken” van 16 en 17 Augustus jl. over deze zelfde onderwerpen zijn geschreven door Prof. Dr. F. Zeuthen, een in vakkringen welbekende Deensche econoomist.

Zooals Prof. Zeuthen opmerkt, verschillen de toestanden op het oogenblik in zooverre sterk met die van den vorigen oorlog, dat de instelling der verschillende volkeren toentertijd minder totalitair en minder nationalistisch was en er meer mogelijkheden bestonden voor een vrije discussie, terwijl er eveneens een sterkere band bestond tusschen de bewegingen in de neutrale en in de oorlogvoerende landen. Onder deze omstandigheden moge een stem uit het ons in menig opzicht zoo verwante Denemarken thans dubbel welkom zijn. Hieronder volgen eenige punten uit de beschouwingen van Prof. Zeuthen, die ook voor een Hollandschen lezerskring van belang kunnen worden geacht.

In de eerste plaats valt er op te wijzen, dat de ontwikkeling van de denkbeelden sedert den vorigen oorlog in vele landen een groote mate van gelijkgerichtheid vertoont.

„Bij het einde van den vorigen wereldoorlog was het hoofddoel van de plannen „de industriële democratie”: aandeel van de arbeiders in de leiding en in de winst, iets

wat nu volstrekt niet actueel is. Het was merkwaardig te zien, hoe dezelfde gedachte naar voren drong in verschillende vormen en met verschillende motiveering in de verst uiteenliggende landen en bij volkomen tegengestelde groepen van de bevolking: in Europa o.a. in den vorm van revolutionnaire arbeiders- en soldatenraden en in de Amerikaanse industrie in den vorm van een werkgeversvereniging, vnl. met front tegen de vakverenigingen. In Denemarken ontwierpen men een wet voor het oprichten van bedrijfsraden, maar het resultaat was een verdere ontwikkeling van het vrijwillige systeem van vertrouwensmannen.

Bij het vredesverdrag werd de internationale arbeidersorganisatie opgericht. In het tijdvak tusschen de beide oorlogen werkte dit minder door middel van bindende conventies dan door agitatie en voorlichting. Van het begin af had men in het bijzonder het oog op den toestand van de arbeiders en wel speciaal van de industriele arbeiders. Typeerend was wel, dat de arbeidersverzekering volgens Duitsch voorbeeld tezamen met den acht-urigen werkdag één van de belangrijkste punten van het programma vormde. Bij het uitbreken van den tweeden wereldoorlog had het programma zich intusschen ontwikkeld tot een sociale welvaartsbeleid voor de geheele bevolking — een veelbetekenend verschijnsel! — en omvatte o.a. den woningbouw, de voedingspolitiek en de gezondheidspolitiek. Met den groei van het stemmental van de sociaal-democratische partijen en met de vermeerdering van het ledental van de vakverenigingen verloor het vraagstuk van den fabrieksarbeider zijn mystiek. Het Marxisme werd literatuurgeschiedenis, de sociaal-democratie werd volkspartij en de stadsarbeiders een burgerlijke stand met bedrijfsverteenwoordiging en bedrijfsbelangen, evenals de handarbeider en de kleine landbouwer.

Terwijl bij het einde van den vorigen oorlog „de industriele democratie” en de acht-urige werkdag de voornaamste punten van het programma waren, schijnt nu de „sociale zekerheid” voor de heele bevolking op den voorgrond te staan.

Gedachten, die gedeeltelijk reeds van zeer ouden datum zijn en waarbij het privaat-huishoudkundig verzekering-principe wordt vervangen door de gedachte, dat de gemeenschap coöperatief verantwoordelijk is voor de zorgen van die leden van de gemeenschap, die door bepaalde omstandigheden buiten hun schuld verhinderd zijn aan het arbeidsproces deel te nemen, krijgen geleidelijk een meer concreten vorm. Scherp is dat o.a. geformuleerd door Dr. Ley, de leider van het Deutsche Arbeitsfront, die in 1940 verklaarde: evenals het vanzelf spreekt, dat de Staat zorgt voor het schoolwezen, rechtszekerheid en weermacht, moet zij als een gemeenschapsplicht van alle staatsburgers de verzorging garanderen van degenen, die niet tot arbeid in staat zijn, en van de ouden van dagen, overeenkomstig het telkens bestaande niveau der economische ideeën. In dit laatste ligt besloten, dat de dekking van de uitgaven, die in wezen altijd plaats vindt uit de inkomsten van hetzelfde tijdvak, niet afhankelijk behoort te zijn van de storting van premies, die 40—50 jaar vroeger, onder heel andere prijs- en welvaartsverhoudingen, zijn betaald.

Op den weg, die leidt van een beperkte arbeidersverzekering tot een wettelijk vastgestelde ondersteuning van al degenen, die door ziekte, ouderdom of institutioneele verhoudingen uit het productieproces zijn uitgeschakeld, zijn vele etappes denkbaar. Hetzelfde geldt voor de financiële organisatie van een dergelijke politiek. In zijn oorspronkelijken vorm: betaling van verzekeringspremies, alsof men met een privaat-huishoudkundig contract had te maken; in zijn uiterste consequentie: de volledige erkenning van den publiekrechtelijken achtergrond en de inschakeling van dezen tak van sociale maatregelen in het geheel der sociale en financiële politiek, waarbij iedere vorm van „premiebetaling” en „fondsvorming” zinloos wordt, de hoogte van de uitkeeringen dient te worden aangepast aan het welstandsniveau en de draagkracht van

het oogenblik en de dekking een onafscheidelijk onderdeel vormen van de totale belastingpolitiek. Als etappes op dezen weg wijst Prof. Zeuthen o.a. op de Noorsche wet op de ouderdomspensioenen van 1936, waarin werd vastgesteld; dat de „premie” een belasting zou zijn van 1 %, die ook door vennootschappen zou moeten worden betaald, een premiebetaling, die overigens geen invloed zou hebben op het recht op pensioen. Een uitbreiding van de pensionering en de gezondheidszorg tot de geheele bevolking in verbinding met een bijdrage van 5 % van het inkomen plus £ 1 per persoon is in 1939 ingevoerd in Nieuw-Zeeland bij de „Social Security Act”. De vroeger ultra-liberale Vereenigde Staten zijn in 1935 den weg ingeslagen naar een Uniewetgeving met arbeidersverzekering tegelijk met het geven van een bijdrage voor de uitkeeringen aan ouderdomsrente van de verschillende Staten afzonderlijk, een wetgeving, die tijdens den oorlog sterk is uitgebreid en die men in het voorjaar van plan was te herscheppen in een Amerikaansch „Beveridge-plan”. De Zweedsche sociale bevolkingspolitiek opent o.a. met haar verzorging in natura van kinderen en families nieuwe perspectieven. Deze politiek is het voorbeeld geworden voor Denemarken en heeft ook elders in de wereld belangstelling gewekt. Tenslotte kwam Engeland met het Beveridge-plan.

„Men kan” — schrijft Prof. Zeuthen — „het Beveridge-plan gedeeltelijk beschouwen als een zeer dringende sociale hervorming, die orde brengt in de zeer chaotische Engelsche sociale verzekering en gezondheidszorg, ten deele als een radicale stap in de richting van een verzekering van een vast levensminimum voor de geheele bevolking en een breuk met verschillende overgeërfdde tradities in de techniek van de bestaande sociale wetgeving. Het plan houdt vast aan zeer groote verzekeringspremies, die echter niet meer dan 50 % en; na een 20-jarige overgangsperiode, 40 % van de totale uitgaven dekken. De premies zullen voornamelijk werken als een belasting, die slechts los met het systeem is verbonden en die evenmin beslissend is voor de dekking van de uitkeeringen aan alle verzekerden tezamen als voor de dekking van de uitkeeringen aan iederen verzekerde afzonderlijk, mits deze aan zijn betalingsplicht heeft voldaan. Er is ook geen sprake van het vormen van groote reserves en daarmee samenhangende complicaties, wanneer de waarde van het geld of de welstand van de gemeenschap verandert. Premies en uitkeeringen zijn volgens het voorstel niet gedifferentieerd naar loon of inkomsten en de verzekering omvat alle sociale risico's op dezelfde wijze met de gezamenlijke premies van de verzekerden of van hun mogelijke arbeidsgevers en met dezelfde uitkeeringen voor alle verzekerde risico's (ziekte, ouderdom, werkloosheid, enz.), afgezien van de zeer beperkte instandhouding van de arbeidersverzekering tegen ongelukken.

Getrouwde vrouwen ontvangen echter in grooten omvang bijzondere uitkeeringen bij huwelijk, zwangerschap en bij het overlijden van den man, in plaats van de normale wekelijksche ondersteuning bij ziekte en werkloosheid. De tijdsbeperking ten aanzien van den duur van den steun, zoowel bij werkloosheid als ziekte, wordt opgeheven. Daartegenover wordt een verstrekkende plicht ingevoerd tot het aanvaarden van arbeid, (her-)scholing en ziektebehandeling.

Ongeacht het inkomen ontvangt iedere man van 65 en iedere vrouw van 60 jaar ouderdomsrente, mits men heeft opgehouden te werken. Deze beperking houdt in, dat de mogelijkheid bestaat van een korting op de uitkeering, wanneer men niet of niet in vollen omvang heeft opgehouden te werken en het wekelijksche arbeidsinkomen meer bedraagt dan £ 3. De sociale administratie, die ook de aanvullende ondersteuning omvat, wordt geheel van de gemeenten naar den Staat overgebracht, hetgeen ook elders wel noodig zal zijn, wanneer de afzonderlijke gemeenten slechts het kleinste deel van de uitgaven betalen.

De volgende drie schetsmatig aangegeven voorstellen worden aangeduid als onmisbare voorwaarden voor een goede werking van het plan:

A. Staatsbijdrage voor kinderen, ongeacht werkkring en inkomen van de ouders. Alleen wanneer ook het werkzame deel van de bevolking kindertoeslag krijgt, ontgaat men het gevaar, dat bij de voorgestelde groote ondersteuning en kindertoeslagen, arbeiders met een laag inkomen er voordeel bij hebben zoo lang mogelijk ziek of werkloos te zijn. De kindertoeslag van gemiddeld 8 shilling per week — varieerend met den leeftijd, en ten deele in natura — beteekent bovendien hulp in vele noodgevallen, die buiten de verzekeringswetgeving vallen en vormt een krachtige bevolkingspolitiek.

B. Vrije doktersbehandeling en ziekenverzorging voor de geheele bevolking. Bij de thans bestaande onbevredigende verzekeringsuitkeeringen en het behoeftige openbare ziekenhuiswezen in Engeland is dit bijzonder dringend.

C. Instandhouding van de werkgelegenheid, d.w.z. vermindering van de werkloosheid tot een als normaal te beschouwen niveau (8½ %). Slechts wanneer aan deze voorwaarde is voldaan, kan het energiek opleggen van arbeids- en (her)scholingsplicht ook aan zwakken en ongeschoolden resultaat hebben, hetgeen voorwaarde is voor het opheffen van een tijdsbeperking voor de ondersteuning."

Gezien de verheugende paralleliteit in de ontwikkeling, lijkt de veronderstelling van Prof. Zeuthen nauwelijks te boud, dat het oude Deensche ideaal nog eens werkelijkheid zal worden: dat alle minder-bedeelden toegang krijgen tot de belangrijkste vormen van hulp en dat ouderdomsrente en invalideitspensioen zullen worden verleend zonder aftrek van inkomen uit andere bronnen, waardoor de lust tot zelfverdiene en sparen niet onnoodig wordt aangestast.

Intusschen blijft de vraag, of een gelijkvormig ouderdomspensioen voor allen — ongeacht inkomsten en vermogen — vooral bij het stijgend aantal ouderen¹⁾ niet te duur zal zijn. Men zou van meening kunnen zijn, merkt Prof. Zeuthen op, dat prophylactische gezondheids- en kinderverzorging dringender en productiever zijn en daarom den voorrang moeten hebben, zoolang de Staat niet alle belangrijke sociale zaken ineens wil of kan oplossen. Wanneer men echter een ordening overweegt, waarbij zoowel de ouden van dagen als de zieken recht krijgen tot een beroep op de gemeenschap, dient men wel te bedenken, dat inkomensgrenzen en aftrekregels het belang van den enkeling om zichzelf te helpen, verzwakken en, voorzover zij den gezondheidstoestand aangaan, minder krachtig aansturen op voorzorg, genezing en wederopneming van den arbeid, zoodat het de vraag blijft, of een schijnbaar duurdere regeling zonder aftrek voor inkomsten uit anderen hoofde per saldo voor de gemeenschap niet het goedkoopst zal blijken. Wat de dekking van de kosten betreft, zou men desnoods kunnen voortgaan, deze als een premie te betitelen. Dat zou wel irrationeel zijn, maar niet catastrofaal, voorzover men op ieder tijdstip alle op zichzelf wenschelijke belastingen maar heft en alle noodzakelijke uitkeeringen maar verricht — waarmede intusschen het genoeg is om een gedeelte van de belastingen als premie te beschouwen wel sterk zal verminderen.

Een hoofdstuk op zichzelf vormt het werkloosheidsvraagstuk.

„Er schijnt op het oogenblik een merkwaardige geneigdheid te bestaan, nu de werkloosheid minimaal is, het geweldige werkloosheidsvraagstuk te vergeten, dat haast met natuurlijke noodzakelijkheid zal optreden bij het einde van den oorlog, wanneer de vraag naar allerlei surrogaten wegvalt en de arbeid voor de weermacht en de werkzaamheden in Duitschland ophouden. Van niet minder omvang is het demobiliseeringsvraagstuk in het buitenland”, aldus Prof. Zeuthen, waarna hij vervolgt: „Wanneer men den tijd in aanmerking neemt, die het ontwerpen van groote pu-

blieke en particuliere werken kost, is het zeker niet te vroeg dit ter hand te nemen, zelfs al zou de oorlog nog een paar jaar duren. Terwijl men juist nu plannen dient te ontwerpen, is het daarentegen duidelijk, dat er — afgezien van de verhoogde seizoenwerkloosheid — alle redenen is te breken met het oude systeem van tewerkstelling en arbeidsverdeling en in plaats daarvan alles erop te richten om de werklozen uit de door den oorlog getroffen bedrijven over te brengen naar andere terreinen. Dat zulk een overbrenging mogelijk is, heeft men gezien bij de mobilisatie van de burgerbevolking in de oorlogvoerende landen.

In de overgangperiode zal een drastische importbeperking, zooals wij die in de jaren tusschen de beide oorlogen in hebben gekend, wederom een voor de hand liggend middel zijn. Niettemin zal het voor allen van het grootste belang zijn, afstand te doen van dit oorlogsscheppende „sociale protectionisme”, waardoor werkloosheid en crisis van land tot land worden verspreid.

De ervaringen van de laatste jaren, zoowel van de dictatoriaal bestuurde landen, van de andere oorlogvoerende landen, als van Zweden en Denemarken tijdens den oorlog, schijnen er op te wijzen, dat een groote werkloosheid in een moderne samenleving niet noodzakelijk is. De theorie zegt hetzelfde. Voorwaarde is, dat er een economische politiek wordt gevoerd, die bepaalde trekken gemeen heeft met de genoemde voorbeelden. Terwijl de credietpolitiek van het land of de publieke uitgite van koopkracht de vraag naar arbeid in stand houdt, dient men tegelijkertijd te verhinderen, dat deze slechts werkt in de richting van loon- en prijsstijging of onnoodige winsten. De betaling voor arbeid en andere productiemiddelen dient, normaliter, eerst te stijgen, wanneer men een volledige bezetting van meer dan voorbijgaanden aard dicht nadert. Het eenvoudigst schijnt het, het geldloon constant te houden en de werkgelegenheid op te stoken tot men de grens nadert, terwijl vervolgens de goederenprijzen aan het loonniveau dienen te worden aangepast, zoodat de arbeiders, tezamen met de overige bevolking, het voordeel van den vooruitgang van de productie genieten in den vorm van lagere prijzen. Daartoe zal een permanente, effectieve controle op onnoodige winsten en op een monopolistische prijspolitiek noodzakelijk zijn.

Daarmee komt men tot het vraagstuk van de loonen. Uit de periode tusschen de beide oorlogen hebben wij een onopgelost vraagstuk geërfd, inzonderde voortdurend veranderende vormen voor gedwongen arbitrage van de dertiger jaren, die steeds als uitzonderingen werden voorgesteld, niet kunnen voortduren, zonder dat de Overheid principieel stelling neemt ten aanzien van het vraagstuk van de loonhoogte. Een zoodanige permanente en planmatige loonpolitiek dient noodzakelijkerwijze te worden verbonden met de geheele verdere economische politiek, met name met de prijs-, werkloosheids- en valutapolitiek.

Een vraag, die ook om oplossing dringt in verband met het werkloosheidsvraagstuk en in verband met de bewegelijkheid tusschen de verschillende vakken, is de verhouding tusschen de loonhoogte in de verschillende vakken en bedrijven onderling, een verhouding, die in hooge mate historisch is bepaald en gedurende lange perioden is vastgelegd door telkens voor alle vakken geldende schematische herzieningen van overeenkomsten en beloningen — bijv. door toeslagen met eenzelfde geldbedrag of eenzelfde percentage. Bewegelijkheid en aanpassing dienen hier in nieuwe vormen opnieuw te worden ingevoerd. In Duitschland, waar men bij de invoering van de nieuwe arbeidsorde in sterke mate heeft voortgebouwd op de oude tarieven der vakverenigingen, is men nu begonnen het vraagstuk van een rationeele aanpassing van de loonsverhoudingen ter hand te nemen. Er is alle reden voort te gaan met de verplaatsing van arbeidskrachten zoowel door het verleenen van economischen steun als door het weigeren van ondersteuning, zooals men zoo vaak tijdens den oorlog heeft toegepast, — het is tevens een noodzakelijk supple-

¹⁾ Op de demografische zijde van dit vraagstuk wordt gewezen in een tweetal artikelen in dit nummer, nl. Dr. F. A. G. Keesing, „Demografie als hulpwetenschap der sociale politiek”, en J. Willems, „Bevolkingsopbouw in eenige landen”.

ment op een langdurig recht op ondersteuning. Bewegelijkheid op de arbeidsmarkt is één van de voorwaarden voor het benaderen van een volledige bezetting, zonder dat er in een aantal vakken een tekort ontstaat, dat de loon- en prijsbeweging op gang brengt, ofschoon er tegelijkertijd in andere vakken werkloosheid blijft bestaan.

Het vastleggen van het loonniveau na den oorlog is één van de voornaamste economische problemen, dat slechts rationeel kan worden opgelost in verbinding met een fixatie van het prijsniveau en de buitenlandsche waarde van de valuta."

Voorzover Denemarken betreft, stelt Prof. Zeuthen voor in een tijdperk, waarin prijsniveau en wisselkoers beslissende vraagstukken zullen zijn en een coördinatie van deze vraagstukken met het probleem van de werkloosheid voorop dient te staan, den directeur van de Centrale Bank op te nemen in een regeeringscomité voor werkgelegenheid. Een vermindering van het aantal ministeries, misschien ook de benoeming van een invloedrijk en verstandig man tot economisch minister-president — zoo nodig voorzien van een „braintrust" — laat zich eveneens denken. Overigens is het beter het sterke paard voor de heele wagen te spannen dan voor een enkel wiel.

„In een tijd, waarin de heele economische samenleving in barensweeën verkeert, heeft het geen nut verschillende takken van staatsbestuur ieder met zijn eigen meer of minder vage en meer of minder foutieve instructie te laten arbeiden aan verhooging van de werkgelegenheid, financieel evenwicht, gewogen of ongewogen prijsindexcijfer, wisselkoers, pacht, uitbreiding van industrieën, enz. — of deze instructies pas de een na de ander te veranderen, wanneer ze niet langer houdbaar zijn. De gemakkelijke en verleidelijke vorm van aanpassing, die hiervan het gevolg is — het stap voor stap verhoogen van de geldinkomsten van de verschillende groepen van de bevolking — is de zekerste weg naar inflatie. Bij het bepalen van de lasten, die de verschillende klassen van de bevolking zullen moeten dragen, dient de niet al te gemakkelijk veranderlijke politieke wil van de Overheid beslissend te zijn, hetgeen moet leiden tot een compromis tusschen de verschillende belangen; maar bij de keuze van de middelen hiertoe en om de productieve kracht van de samenleving duurzaam te verhoogen, dient een zakelijk onderzoek naar de directe en indirecte gevolgen van deze middelen beslissend te zijn. Er is geen enkele reden om verachtelijk neer te zien op het uiterst zinvolle systeem van politieke touwtrekkerij, dat een evenwicht geeft tusschen de verschillende belangen, maar het is natuurlijk ook volstrekt noodzakelijk, dat dit plaats vindt volgens regels, die niet den ondergang van het geheel tengevolge hebben.

Het minst schokkend zal waarschijnlijk zijn, het thans bestaande geldloon te handhaven en de prijzen hieraan aan te passen, wanneer de duurte, die het gevolg is van de afsluiting van het buitenland (de schaarschte-prijsstijging) verdwijnt.

Men zou mogelijkerwijze voor een korte periode, als een voorloopige compensatie, waardoor men een voor de latere aanpassing gevaarlijke verhooging van het geldloon zou kunnen ontgaan, een duurtetoeslag kunnen geven, maar op den duur dient men andere uitwegen te zoeken. Hiermee komt men terug op de vraag van de sociale zekerheid, inclusief gratis gezondheidszorg en kostwinnersvergoeding. Dit is niet slechts een sentimenteel probleem van hulp aan de werkelijk behoeftige minderheid, maar het is een belangrijk economisch vraagstuk voor alle niet-welgestelden, en zelfs voor de welgestelden is het van beteekenis in politiek en economisch onrustige tijden. Het is vooral karakteristiek voor den gedachtengang van dezen tijd en voor de ontwikkeling van de levensbehoeften, dat de Amerikaanse vrijheidsidealën van het einde van de 18e eeuw door den tegenwoordigen president zijn vertolkt als omvattende „vrijheid van nood". Het vastleggen van dit beginsel als een duurzame norm, moet in een economisch

en politiek revolutionairen tijd een gevoel van rust geven, zoowel aan den landbouwer als aan de neringdoende, die o.a. door een prijsdaling geruineerd kan worden: hetzelfde geldt voor den ambachtsman en anderen, die hun betrekking kunnen kwijtraken. De vooruitgang van de grondwetsbepalingen van de vorige eeuw tot den verzorgingsplicht is, dat het niet gaat om een willekeurig toegemeten aalmoes in overeenstemming met de economische behoefte, maar om een recht voor allen, die in bepaalde, objectief te constateeren, omstandigheden verkeeren, zooals ziekte en ouderdom, en, wat nu nog toekomstmuziek is, dat de enkeling het recht heeft de dekking van zijn minimum levensonderheid door den Staat vrijelijk zelf te suppleeren.

Het zou natuurlijk een naïef optimisme zijn te gelooven, dat het er enkel om gaat een eenvoudig plan te ontwerpen en uit te voeren. De voorwaarden zijn zoo onzeker en zoo veranderlijk, dat men met alternatieve plannen moet werken en dat men bereid moet zijn, zijn plannen voortdurend te herzien, aangezien verouderde plannen meer kwaad dan goed doen. In werkelijkheid zal het misschien meer gaan om een voortdurende oriëntering en een handelen met inachtneming van de op het oogenblik waarschijnlijke, toekomstige ontwikkeling. Bij het einde van den vorigen oorlog bouwde men luchtkasteelen, hoe rijk en gelukkig de wereld zou kunnen worden. Veel was ongetwijfeld propaganda en troost voor het lijden. De volkeren hebben niettemin zoowel in dezen als in den vorigen wereldoorlog bewezen, hoezeer met gemeenschappelijke inspanning en planmatige organisatie de productie kan worden vergroot, en de periodes van rationaliseering in de jaren tusschen de beide oorlogen in wijzen in dezelfde richting. Het laat zich denken, dat een gevoel van veiligheid bij den enkeling, wat betreft den barren nood, eveneens de zenuwachtige economische rivaliteit tusschen de Staten kan verminderen. Pessimisten zullen zich intusschen niet laten deprimeeren door de fraaie perspectieven van al deze plannen. Er zullen wel nieuwe moeilijkheden komen, belangenconflicten en ongelukken. Maar er is toch alle kans, dat het veel slechter zal loopen, wanneer men alleen maar op zien komen speelt en alles zonder plan laat gaan".

S. POSTHUMA.

SOCIALE ZEKERHEID.

Het is steeds de moeite waard, om de artikelen te lezen, welke Prof. Gustav Cassel elk kwartaal in het periodieke overzicht van de „Skandinaviska Banken" te Stockholm schrijft. Ook waar men het niet geheel eens met hem kan zijn, hem te pessimistisch vindt of meent, dat Prof. Cassel te weinig oog heeft voor de constructieve kracht, welke er van een werkelijk knappe en doelbewuste leiding door economische organen van den Staat ter bevordering, tot het geven van richtingen ter coördinatie van het particuliere initiatief kan uitgaan, — toch wekt het nuchtere, realistische en analyseerende inzicht van den bekenden econoom steeds weer ontzag. Het algemeene belang ligt hem kennelijk na aan het hart; hij wijst de richting, waarin het goed kan worden gediend en noemt de algemeene voorwaarden, welke moeten worden vervuld, doch omtrent den aanleg van den weg, dien men zou moeten volgen, zwijgt hij en hij gaat in een tenslotte toch berustend pessimisme niet dieper op de methoden in, welke ter bereiking van het doel dienen te worden gevolgd.

Zoo ook in zijn artikel¹⁾, waarin hij de economische basis voor de sociale zekerheid behandelt en dat wij hier zullen weergeven. Daarbij zal de gelegenheid worden gevonden op enkele punten nader in te gaan.

De sociale zekerheid dan, is de naam voor de oplossing, welke den laatsten tijd meer naar voren is getreden, voor het vraagstuk om na dezen oorlog een betere volkshuis-

¹⁾ „Die wirtschaftliche Grundlage sozialer Sicherheit", in het „Vierteljahresbericht der Skandinaviska Banken", April 1943.

houding op te bouwen. Men bedoelt dan de economische zekerheid voor de groote massa des volks, aldus Prof. Cassel, die er de aandacht op vestigt, dat men met wijzigingen in het nationale inkomen ten nadeele van de rijken weinig verder komt, omdat zij reeds zwaar worden belast; zoo zwaar zijn die belastingen, dat hun belangstelling voor economische verbetering en hun ondernemingslust verlammen. De confiscatie door den Staat van groote vermogens zou al niet meer loonen, omdat die vermogens in handen van de eigenaren toch al grotere opbrengsten in den vorm van belastingen aan den Staat opleveren dan deze er door confiscatie uit zou kunnen verwachten. Het nationale inkomen uit arbeid moet dus, alles bijeen genomen, in het onderhoud van de arbeiders voorzien. „Verhoogde sociale zekerheid kan slechts op den grondslag van een grootere nationale welvaart worden verkregen”, een stelling van Prof. Cassel, welke men slechts volkomen kan beamen.

Aan deze stelling nu toetst hij de plannen van sir William Beveridge, die elken Engelschen burger, die, om welke reden ook, werkloos is, een bepaald wekelijksch minimum-inkomen wil garandeeren. Dit plan is nu van meer belang dan alleen voor Engeland, omdat de uitvoering ook dienovereenkomstige wenschen bij andere volkeren zal wakker roepen. Prof. Cassel ziet hier over het hoofd, welken hoogen trap de sociale voorzieningen in Nederland en in Duitschland reeds hadden bereikt. Hij schrijft echter zeer terecht, dat niet een gegarandeerd geldinkomen het voornaamste is, doch het werkelijke, reële inkomen in goederen en diensten. Dit vraagstuk zal voor alle volkeren na den oorlog actueel worden. Alle volkeren wenschen volledige en productieve werkzaamheden voor iedereen, doch dat is alleen bereikbaar, wanneer alle personen en alle volkeren datgene voortbrengen, waarnaar in eigen land of in andere landen, vraag bestaat. De aanpassing aan die vraag, en de ruil met anderen van eigen producten tegen hetgeen men verlangt, is de grondslag van den levensstandaard. Dekunstmatige hindernissen voor den ruil in de wereldhuishouding dienen te vervallen, aldus de eisch van Prof. Cassel. Volkomen juist, maar de geschiedenis heeft geleerd, dat die samenwerking op basis van een wereldhuishouding vooral de laatste jaren veel te wenschen heeft overgelaten. Vandaar, dat Engeland in het Empire, Duitschland in Zuid-Oost Europa en de Vereenigde Staten op het Amerikaansche continent het genoemde desideratum op kleinere, maar toch altijd nog groote, supra-nationale, schaal zijn gaan nastreven. Aan de vooruitzichten voor zulke economische blokken, waarbinnen een georganiseerde ruil reeds een bepaalde welvaart zal garandeeren, waarbij verdere ruil tusschen die blokken een aanvullende welvaart kan verzekeren, wijdt Prof. Cassel geen woord.

De vrije afzet overal ter wereld acht hij een belangrijker programma dan dat van toegang voor allen tot de grondstoffen der wereld, waarover jarenlang zooveel te doen is geweest en waarvan het „Atlantic Charter” nog gewaagt. Vele grondstoffen en eerste levensbehoeften hebben niet alleen steeds ter beschikking van alle kooplustigen gestaan, maar ze zijn den verbruikers bijna opgedrongen tegen abnormaal lage prijzen. Prof. Cassel zinspeelt er dan blijkbaar op, dat men het velen verbruikers niet gemakkelijk maakte die grondstoffen te koopen, omdat de leveranciers niet de goederen wilden aanvaarden, waarmede de verbruikers van grondstoffen de noodige deviezen konden verwerven.

Hoe dit ook zij, aanpassing van de productie aan de vraag naar de verschillende artikelen en in verband daarmee de aanvaarding van de bestaande werkgelegenheid, zonder in de eerste plaats te letten op de uit persoonlijke voorkeur door ieder gewenschte werkgelegenheid, zal een eerste vereischte voor de toekomstige welvaart van een volk zijn, indien gesteund door verhooging van de productiviteit van den arbeid. Ook hier laat Prof.

Cassel elke opmerking omtrent een organiseerend element om tot die aanpassing te komen, achterwege. En toch is precisering van belang, want hiervan hangt de keuze der economische politiek af. Prof. Cassel vraagt zich wel af, of de Staat een zoo geweldige last op zich kan nemen, zooals het garandeeren van een bepaald geldinkomen volgens het plan van Beveridge beteekent. Het grooter aantal ouderen in de bevolking stemt den Zweedschen professor tot ernstig nadenken. Maar de kern van het vraagstuk is toch: kan men in de toekomst een grooten economischen vooruitgang verwachten, welke van zooveel belang is voor de sociale zekerheid?

In zijn antwoord op deze zoo terecht gestelde vraag, acht Prof. Cassel de vooruitzichten, wat de werkkrachten betreft, welke noodig zijn voor dien vooruitgang, ongunstig door den dood van zoovele jonge mannen tengevolge van den oorlog en den reeds eerder vermelden leeftijdsopbouw der bevolking. Ook omtrent den anderen hoofdfactor, nl. de kapitaalvoorziening, is hij pessimistisch gestemd vanwege de groote kapitaalvernietiging in den oorlog. Weliswaar maken de wetenschap en de organisatie in technisch opzicht een grooten economischen vooruitgang mogelijk, doch Prof. Cassel zegt, dat nog twee andere voorwaarden moeten worden vervuld: ten eerste het bestaan van veel particulieren ondernemingsgeest en ten tweede particuliere kapitaalvorming, welke men vrije baan moet laten. Belast men de resultaten van den ondernemingsgeest en de kapitaalvorming te sterk ter wille van sociale zekerheid, dan komt men nooit tot de daarvoor zoo noodige welvaart. Terecht schrijft Prof. Cassel, dat de welvaart van den enkeling is gebaseerd op de algemeene welvaart, welke hij echter blijkbaar alleen verwacht van een ontwikkeling van de wereldhuishouding in den vorm van een vrije ruil tusschen alle volkeren.

Wanneer de millioenenlegers na den oorlog naar hun vaderland terug keeren, moeten zij daar een geest van vooruitstrevendheid vinden, welke met gebruik van alle werkkrachten, ondernemingsgeest en alle streven om vooruit te komen een geweldige economische hoogconjunctuur op gang brengt. Niet door inflatie, zooals na den vorigen wereldoorlog, maar door reëlen economischen vooruitgang, welke niet door crises wordt onderbroken. Met dit volkomen juiste, maar toch eenigszins vage postulaat besluit Prof. Cassel zijn artikel.

Drie maanden later is hij op de kwestie van de sociale zekerheid teruggekomen²⁾ en heeft er daarbij de aandacht op gevestigd, dat het plan van Beveridge drie zeer heterogene doeleinden heeft, namelijk: 1. voldoende kinderbijlagen, 2. doelmatige bevordering van de openbare gezondheid en 3. regelmatig werk voor alle arbeiders. Niet alleen heeft Beveridge daarnaast nog andere verlangens, doch voorstanders van het plan, zooals „The Economist”, gaan nog verder in hun wenschen omtrent regelingen na den oorlog, zoals op het stuk van opvoeding, huisvesting, landbouw, enz. Prof. Cassel onderstreept in dit verband nogmaals, dat men eerst de middelen moet bezitten eer men voor de vervulling van bepaalde wenschen prioriteit wil inroepen. Na een slechten oogst moet onherroepelijk het zaaigoed voor den volgenden aan het verbruik worden onttrokken, al brengt dat nog zooveel ontberingen met zich, en zoo zal men na den oorlog in de eerste plaats alle middelen moeten aanwenden om het economische leven weer tot ontplooiing te brengen, ja, meer nog, om den noodzakelijken vooruitgang op allerlei gebied mogelijk te maken. Het bestemmen van het noodige kapitaal voor deze doeleinden acht Prof. Cassel één der eerste eischen. Indien zulks niet uit particuliere besparingen geschiedt, dan heeft de ervaring reeds geleerd, dat de Staat het ten laste van het particuliere verbruik moet doen. Op dit punt toont Prof. Cassel zich geresigneerd aanvaardend, althans minder scherp af-

²⁾ „Orders of priority of social requirements” in het Kwartaaloverzicht der „Skandinaviska Banken” van Juli 1943.

keurig van staatsinmenging dan hij in het algemeen is en dat merkwaardigerwijze juist op het punt van de kapitaalvorming, waaraan hijzelf prioriteit toekent.

Economie is echter een afwegen van belangen tegen elkaar, aldus gaat Prof. Cassel verder, en zoo moet de sociale zekerheid, zooals Beveridge die heeft geformuleerd, worden afgewogen tegen andere belangen, waarbij steeds vóór alles telkens weer de vraag moet worden gesteld: kunnen we het ons veroorlooven? Indien de lasten op industrie en handel reeds zoo zwaar zijn, dat geen kapitaalvorming meer plaats vindt, welke toch zoo noodzakelijk is, dan moet men overwegen, of men aan nieuwe eischen, zooals die op sociaal gebied, tegemoet kan komen, door andere ten deele onvervuld te laten.

Prof. Cassel waarschuwt er tegen, door grootere geldschepping aan allerlei wenschen tegemoet te komen. Dat leidt tot waardevermindering van de valuta en dat kan niet alleen het internationale geldwezen verwoesten, zooals de depreciatie van het pond sterling in het begin der jaren dertig deed, maar zoo'n geldschepping toont bovenal, dat een land boven zijn economische krachten heeft geleefd. Ook hier onthoudt de geleerde schrijver zieh van elke aanwijzing, hoe men tot een oplossing kan komen van de groote door hem geschetste vraagstukken.

Eenige verduidelijking ware toch mogelijk. Daarbij dient men te bedenken, dat crises inhaerent zijn geweest aan het economische liberalisme. Gegeven dit feit, dient men ten minste toch andere mogelijkheden in gedachten te nemen, welke de vervulling van de economische taak, waarvoor de volkeren zich na den oorlog zullen zien gesteld, een kans op verwezenlijking bieden, zooals dat onder een geleid economisch stelsel mogelijk lijkt. Het belang van de sociale zekerheid voor de groote massa eischt m.i. dan ook een geleid economisch stelsel, waarin de Staat de taak zou moeten hebben — met de verantwoordelijke medewerking van ieder op de plaats, waar hij op grond van zijn aanleg, ontwikkeling en werklust behoort te worden gesteld, — de productie, de ruil en de verdeeling tot een harmonisch geheel te organiseeren. Hoe ver die leiding van overheidswege moet gaan, is een kwestie van keuze met als doel de juiste verhouding te vinden tusschen overheidsleiding, zelfbestuur in plaats van autonomie en medewerking van het bedrijfsleven. Beslissend voor deze keuze, zullen de resultaten moeten zijn, welke met een bepaald stelsel, t.a.v. de welvaartsvermeerdering in ruimen zin, blijken te worden bereikt. De welvaart van het bedrijfsleven is daarin een onmisbaar element.

Wellicht zal men opwerpen, dat de bovenstaande precisering ook niet ver genoeg gaat; waar Prof. Cassel zegt: „produceeren onder individueele aanpassing van de productie aan de vraag”, daar beteekent een precisering zooals: „produceeren onder collectieve aanpassing van de productie aan de vraag door een optimale mate van leiding van boven af en verantwoordelijke samenwerking van alle betrokkenen” uit practisch oogpunt niet veel. Als een ander bezwaar kan men opperen, dat de precisering niet principieel genoeg is.

Op het eerste gezicht lijken deze bezwaren volkomen juist. Maar wie de ontwikkeling in de jaren voor den oorlog in Duitschland („Reichsstellen” en bedrijfsorganisaties), in Nederland (ordeningsstreven) en in de Vereenigde Staten („New Deal”) heeft gade geslagen, heeft een geleidelijken, maar onmiskenbaren gang naar een geleid economisch stelsel kunnen waarnemen, welke de tegenwoordige oorlog heeft versneld.

Wie echter in dezen oorlog de soepelheid heeft gezien, waarmee men in Duitschland van kartels en „Reichsstellen”, via bedrijfsorganisaties op „Reichsvereinigungen” en „Lenkungsberiche” is overgegaan, niet uniform voor alle bedrijfstakken, maar voor de verschillende bedrijfstakken den meest geschikten vorm van binding en verhouding van overheids- en zelfbestuur heeft vastgesteld en die vormen hij niet voldoën al spoedig door andere

heeft vervangen, die heeft gezien, dat men met het oog op het best bereikbare productieresultaat de mate van leiding door den Staat veranderingen liet ondergaan, welke men in het begin van den oorlog niet had kunnen bevroeden. De macht van de te bureaucratisch geachte „Reichsstellen” ging op andere bindingsvormen („Reichsvereinigungen”, enz.) over, waarbij aan de „verantwoordelijke medewerking” en zelfcontrole van het bedrijfsleven ter uitvoering van de aanwijzingen voor de groote lijnen door de Staatsorganen een grootere plaats werd ingeruimd. In Nederland bestaat eenzelfde streven, doch de ontwikkeling is niet zoo snel.

Bij den overgang naar de vredeseconomie bestaat kans op een verslapping der concentratie, wanneer het eene doel, de vergrooting der oorlogsproductie, vervalt. Een streven naar lossen maken van bindingen, welke men zoo lang en krachtig heeft gevoeld, zal opkomen. Maar juist het groote belang van de sociale zekerheid voor de groote massa zal ook na den oorlog dat scherpe, op één doel geconcentreerde utiliteitsstreven, noodzakelijk maken, waarbij het doel in de eerste plaats moet zijn: het in de juiste verhouding produceeren van productiemiddelen en verbruiksgoederen. Die concentratie vereischt overheidsleiding, al kunnen en zullen de vormen, waarin de Overheid, of bepaalde daartoe door haar ingestelde organen, het economisch leven leidt, veranderingen ondergaan.

Deze vormen kan men thans niet preciezer, doch reeds nu valt uit de jongste historische ontwikkeling en de algemeene, wij kunnen haast zeggen geijkte, ervaring van voorheen wel met stelligheid af te leiden, dat een programma van de sociale zekerheid na den oorlog, wil het op de beste wijze worden uitgevoerd, een combinatie van overheidsleiding en verantwoordelijke medewerking van het bedrijfsleven zal vereischen, ten eerste adviseerend bij de vaststelling van de min of meer algemeen gehouden overheidsdirectieven en ten tweede bij de uitvoering daarvan, waarbij de erkenning van het ondernemersinitiatief en de belooning daarvan door den Staat met begrip dient te geschieden. Met nog minder precisering van de vooruitzichten kan men geen genoegen nemen, doch meer precisering ware een vooruitloopen op de ontwikkeling, waarmede de sociale zekerheid ook niet zou zijn gediend.

G. DE BRUYN.

BEVOLKINGSOPBOUW IN EENIGE LANDEN.

Eén der gegevens, waarover men bij de bestudeering van het probleem der sociale zekerheid, dient te beschikken, is de bevolkingsopbouw. De uitvoerige bevolkingsstatistieken in de laatst verschenen „Annuaire Statistique 1941/'42” van den Volkenbond verschaffen gegevens, die, na bewerking, een indruk bieden van den bevolkingsopbouw in een aantal landen.

Wij verdeelen hiertoe de totale bevolking van een land in drie groepen: jeugd (0—20 jaar), productieve bevolking (20—60 jaar) en ouderen (60 jaar en ouder). De grenzen voor de productieve groep zijn hier, zoowel wat boven- als benedengrens betreft, met opzet wel wat nauw genomen. Wij hebben nl. onze bewerking beperkt tot eenige meer ontwikkelde, veelal industrieel georiënteerde of in het wereldhandelsverkeer geheel ingeschakelde landen. En hier wijkt o.a. in verband met scholing, militaire en andere verplichtingen, alsmede de levensstandaard en -gewoonten, waardoor men zich eerder geheel of gedeeltelijk uit het actieve leven terugtrekt, deze begrenzing van de productieve groep in doorsnee niet zoo veel van de werkelijkheid af. Bovendien dwong de eisch tot het verkrijgen van een voor de verschillende landen behoorlijk vergelijkbare statistiek, tot het aanvaarden van deze grenzen.

Het tijdstip, waarop onze beschouwingen betrekking hebben, kon, door de eigenaardigheden van het statistisch materiaal, voor de verschillende landen niet altijd gelijk

zijn. Voor de hier behandelde Staten kan men dit echter in het algemeen op rond 1939/40, dus bij het begin van dezen wereldoorlog, stellen.

A. Jeugd.

Gaat men voor 38 landen, waarvoor gegevens inzake den bevolkingsopbouw gepubliceerd zijn in bovengenoemde statistiek, na, welk percentage de jeugd (0—20 jaar) gemiddeld van de bevolking der afzonderlijke landen uitmaakt, dan komt men op 41 %. Voor de door ons uitvoeriger behandelde 13 landen, komen er slechts 2 boven dit algemeen gemiddelde uit, nl. Japan met 46,5 % en Bulgarije met 42,4 %. Hierin komt dan ook tot uiting, dat zgn. ontwikkelde landen in het algemeen niet tot de „jonge” landen behooren. Haast alle Zuid- en Midden-Amerikaansche Staten, alsook de meeste Balkanlanden en de landen in Azië, waarvoor gegevens bekend zijn, hebben een jeugdbezetting van ruim boven de 40 %, tot zelfs 53 % (Honduras) toe. De oorzaken van een dergelijke ontwikkeling in de Westersche landen zijn voornamelijk de daling van het geboortecijfer en de verlenging van den levensduur, en de dus naar verhouding veel hoogere bezetting in de oudere leeftijdsgroepen.

Bezien wij de cijfers voor eenige landen, dan komen wij tot het volgende beeld.

Tabel I.

Jeugd (0—20 jaar) in procenten van de totale bevolking (omstreeks 1940).

Japan	46,5 %	Australië	33,2 %
Bulgarije	42,4 %	Frankrijk	32,4 %
Zuid-Afrika ¹⁾	39,8 %	Duitschland	31,9 %
Italië	38,7 %	Zwitserland	30,4 %
Canada	36,9 %	Engeland	29,9 %
Nederland	36,7 %	Zweden	28,6 %
Ver. Staten ¹⁾	33,8 %		

Zooals uit dit staatje blijkt, hebben de meeste West-Europesche en daarmee in karakter gelijk te stellen landen een zeer lage bezetting in den sector jeugd van hun bevolking. Zweden staat hier, niet alleen voor deze groep, maar voor alle landen, waarvoor wij gegevens hebben, het laagst. Italië blijkt, wat zijn bevolkingsopbouw betreft, in het algemeen meer dien van de agrarische Balkanlanden dan dien van het industriele West-Europesche gebied te benaderen. Van alle West-Europesche landen neemt Nederland, wat betreft de jeugdbezetting, de hoogste plaats in.

Ter vergelijking geven wij hieronder nog het jeugdpercentage voor eenige landen, die, wat volledigheid en betrouwbaarheid van hun bevolkingsstatistiek betreft, in het algemeen niet geheel met de overige landen gelijk zijn te stellen.

Tabel Ia.

Jeugd (0—20 jaar) in procenten van de totale bevolking (omstreeks 1940).

Peru	51,6 %	Roemenië	45,9 %
Mexico	49,4 %	Sovjet-Unie	45,1 %
Britsch-Indië	48,9 %	Griekenland	43,3 %
Turkije	47,8 %	Finland	34,7 %

Peru en Mexico zijn min of meer representatief voor geheel Midden- en Zuid-Amerika. Het hooge cijfer voor Britsch-Indië wordt voornamelijk verklaard door den zeer lagen gemiddelden levensduur in dit land. De gemiddelde levensduur voor 1-jarigen bedraagt daar ongeveer 31 jaar (voor West-Europesche landen over het algemeen boven de 60 — voor Nederland ruim 68). Turkije is het „jongste” Europeesche land, terwijl ook de Balkanlanden in het algemeen een jeugdbezetting boven de 40 hebben. Ook de Sovjet-Unie bleek, volgens de telling van begin 1939, over een groote jeugdreserve te beschikken. Als men be-

¹⁾ Voor deze landen is in het vervolg van deze beschouwing steeds alleen de blanke bevolking genomen.

denkt, dat Finland van de vier Scandinavische landen nog het hoogste percentage jeugd heeft, dan is de positie van deze Noord-Europesche landengroep in dit opzicht in het algemeen weinig gunstig.

B. Productieve leeftijd.

De gemiddelde bezetting in deze groep bedraagt voor 38 landen ± 50 %. De Westersche landen blijken in het algemeen ruim daarboven te liggen, hetgeen voornamelijk uit de daling van het sterftecijfer en de dienovereenkomstig grootere bezetting in de oudere leeftijdsgroepen in deze landen kan worden verklaard.

Tabel II.

Productieve bevolking (20—60 jaar) in procenten van de totale bevolking (omstreeks 1940).

Zweden	57,6 %	Frankrijk	52,6 %
Engeland	56,9 %	Nederland	51,8 %
Zwitserland	56,8 %	Zuid-Afrika	51,6 %
Australië	55,8 %	Italië	50,3 %
Duitschland	55,7 %	Bulgarije	49,4 %
Ver. Staten	55,4 %	Japan	46,0 %
Canada	53,3 %		

De volgorde in bovenstaande tabel is vrijwel precies omgekeerd als die in het eerste staatje betreffende de jeugdbezetting, hetgeen, gezien de in het algemeen naar verhouding nog geringe beteekenis van de groep der ouderen, rekenkundig zeer begrijpelijk is. De beteekenis van deze gegevens is, dat de productieve capaciteit van de Westersche landen momenteel nog vrij hoog is. Bedenkt men hierbij, dat de algemeene levensomstandigheden alsmede het ontwikkelingspeil in deze landen naar verhouding vrij gunstig waren, dan is het te begrijpen, waarom deze Staten tot dusver ook inderdaad de moderne en economisch meest ontwikkelde landen waren. Opvallend is, dat hier de variaties voor deze groep der bevolking geringer zijn dan voor het jeugdpercentage. Nederland heeft hier, begrijpelijkwijs, gezien ook het hooge jeugdpercentage, voor het heden in het algemeen een minder sterke bezetting in deze groep dan de overige West-Europesche landen.

De cijfers of ramingen voor eenige andere landen zijn als volgt:

Tabel II a.

Productieve bevolking (20—60 jaar) in procenten van de totale bevolking (omstreeks 1940).

Finland	54,4 %	Roemenië	47,0 %
Sovjet-Unie	48,3 %	Mexico	45,3 %
Griekenland	47,5 %	Turkije	45,0 %
Britsch-Indië	47,1 %	Peru	42,0 %

C. Ouderen.

Het algemeen gemiddelde bedraagt hier ruim 9 %. Als gevolg van den veel hooger levensduur in de moderne landen, ligt in deze landen het percentage meestal aanzienlijk hooger. De als gevolg van het dalen van het geboortecijfer en het toenemen van den levensduur reeds lang aangekondigde veroudering, begint zich in sommige West-Europesche landen inderdaad af te teekenen.

Tabel III.

Oudere bevolking (60 jaar en ouder) in procenten van de totale bevolking (omstreeks 1940).

Japan	7,5 %	Nederland	11,5 %
Bulgarije	8,2 %	Duitschland	12,4 %
Zuid-Afrika	8,6 %	Zwitserland	12,8 %
Canada	9,8 %	Engeland	13,2 %
Ver. Staten	10,8 %	Zweden	13,8 %
Australië	11,0 %	Frankrijk	15,0 %
Italië	11,0 %		

Voor eenige overige landen luiden de gegevens als volgt:

Tabel IIIa.

Oudere bevolking (60 jaar en ouder) in procenten van de totale bevolking (omstreeks 1940).

Britsch-Indië	4,0 %	Roemenië	7,1 %
Mexico	5,3 %	Turkije	7,2 %
Peru	6,4 %	Griekenland	9,2 %
Sovjet-Unie	6,6 %	Finland	10,9 %

Als men bedenkt, dat tegenover 100 jeugdige personen in Zweden, Frankrijk, Engeland en Zwitserland resp. 48, 46, 44 en 42 (gemiddeld dus 45 %) ouderen staan, terwijl bijv. dit getal voor de Midden- en Zuid-Amerikaanse landen goed 10 bedraagt, dan zal het duidelijk zijn, dat deze situatie een extra-belasting van het nationale inkomen van deze landen beteekent en bij het voortgaan van deze ontwikkeling in de toekomst een ernstige vermindering en achterstand in prestatie-capaciteit voor deze Staten zal kunnen meebrengen.

J. WILLEMS.

ONTVANGEN BOEKEN, BROCHURES EN STATISTIEKEN.

BOEK.

De werkzaamheden der Organisatie-Commissie, door Dr. J. C. C. Rupp. Uitgegeven door de Commissie voor den opbouw van een zelfstandige organisatie ter ontwikkeling van het bedrijfsleven (Alphen a/d Rijn 1943; N. Samsom N.V.).

BROCHURES.

Prijspolitiek; Enkele praktische wenken en gegevens voor den zakenman. (Uitgave van den Dienst van den Gemachtigde voor de prijzen)

Verordening van de Vakgroep Drijfriemenindustrie inzake leverings- en betalingsvoorwaarden. Met bijlage en toelichting. (Amsterdam 1943; Vakgroep Drijfriemenindustrie).

STATISTIEK.

Vierteljahrsheft zur Statistik des Deutschen Reichs. Uitgegeven door het Statistische Reichsamt. 52ste Jaargang (1943), deel I en II. (Berlijn; Verlag für Sozialpolitik, Wirtschaft und Statistik, Paul Schmidt).

Zoojuist verschenen de brochure

Economisch Onderzoekingswerk

(overdruk uit E.-S.B. van April en Mei 1943)

Prijs f 0.95*

Verkrijgbaar b. d. boekhandel en den uitgever: H. A. M. Roelants, Schiedam

Ter vervanging van haar door brand verloren gegane voorraad nummers van Economisch-Statistische Berichten en Economisch-Statistisch Maandbericht van den jaargang 1940, zou de redactie het zeer op prijs stellen, indien de lezers, die hun exemplaren kunnen missen, deze aan haar zouden willen afstaan.

Oorlogstijd brengt

VERHOOGD RISICO VAN OVERLIJDEN

de R.V.S.-polis is

meer dan 100 jaar

een

100 % waardepapier

DE TWENTSCHE BANK N.V.

MAANDSTAAT OP 30 SEPTEMBER 1943

Kas, Kassiers en Daggeldleeningen	f 83.703.639,47	Kapitaal	f 40.000.000,—
Nederlandsch Schatkistpapier	„ 261.200.000,—	Reserve	„ 11.200.000,—
Ander Overheidspapier	„ 5.795.790,68	Bouwreserve	„ 1.500.000,—
Wissels	„ 726.947,23	Deposito's op Termijn	„ 52.615.477,57
Bankiers in Binnen- en Buitenland	„ 12.982.250,94	Crediteuren	„ 297.775.566,21
Effecten en Syndicaten	„ 547.129,41	Overlopende Saldi en Andere Rekeningen ..	„ 6.969.672,73
Prolongatiën en Voorschotten tegen Effecten ..	„ 17.019.815,29	Reserve voor Verleende Pensioenen	„ 1.359.013,—
Debiteuren	„ 22.506.459,93	Aandeelhouders voor Effecten in Leendepot ..	„ 13.045.950,—
Deelnemingen (incl. Voorschotten)	„ 1.578.683,56		
Gebouwen	„ 4.000.000,—		
Belegde Reserve voor Verleende Pensioenen ..	„ 1.359.013,—		
Effecten van Aandeelhouders in Leendepot ..	„ 13.045.950,—		
	f 424.465.679,51		f 424.465.679,51